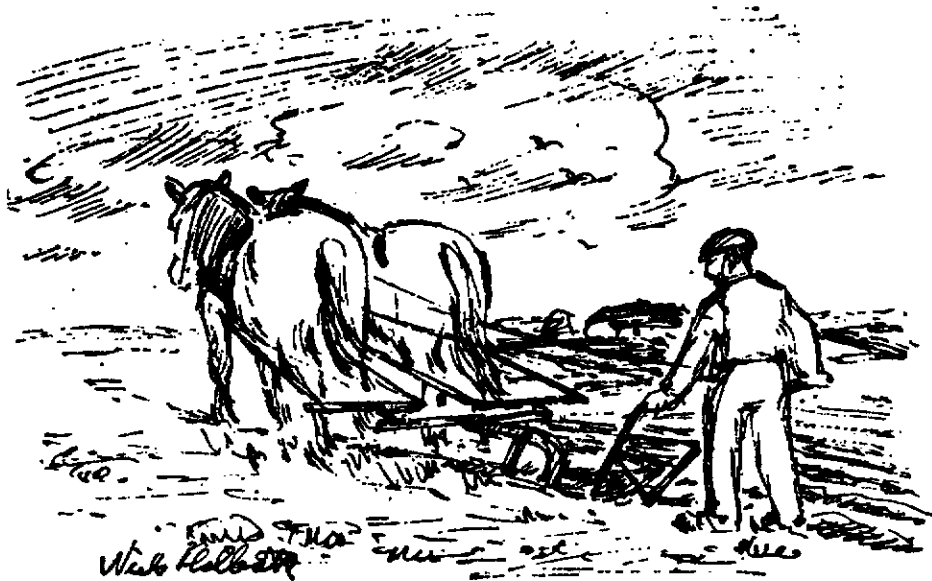


## Korup



-har du pløjet landet  
har du også sandet,  
at det land har dannet  
dig, hvorhen du for.

Jeg har ved udarbejdelsen af dette lille skrift forsøgt at belyse en landsbys historie, fortælle om dens tilblivelse, dens udseende i fortiden og berette om livet, som det har formet sig, men naturligvis kun glimtvis og deraf titler: TRÆK AF EN LANDSBYS HISTORIE. Ved udarbejdelsen har jeg oplevet, at stedet har talt til mig på en ny måde, mere levende og nærværende, og hvis min kære læser i nogen måde vil opleve det samme ved læsningen, da er hensigten nået.

Der skal bringes en tak til Jes Christensen, Lorenz Møller, Andreas Grevsen og Johs. Jessen for god bistand, når vi gjorde "studier i marken". En tak skal også lyde til Peter Hansen og familie for lånet af deres far Christian Hansens: Erindringer, de har virket inspirerende og igangsættende.

S.N.Christensen

Ravsted skole d.24.okt.

1976.

Alvorlig taler ved alfarvej  
med grønsvær takket  
de gamles grave.  
Henfarne slægter-  
forglem dem ej!  
i arv de gav dig  
en ædel gave.



#### EN BOPLADS BLIVER TIL.

Første gang, man støder på stednavnet Korup, er i et dokument fra "Løgumbogen" dateret d. 25. febr. 1369. Det skrives da Quorup. Navnet består af to led, en forstavelse Kvo- eller Ko, et gammelt dansk mandnavn, og endelsen -rup, som kommer af "ryd", et dyrket område, eller -torp-bosted.

Men længe før dette skriftlige vidnesbyrd om stedet har bopladsen eksisteret. Af endelsen -rup kan vi udlede, at bopladsen er grundlagt i perioden mellem år 1000 og 1200. I disse århundreder var der en voldsom vækst og fremgang i vort land, ny jord blev taget under plov, og ny bopladser opstod.

Også ved Arnåens bred vistes initiativ, og initiativtageren var Kvo, en storbonde, en høvding måske, der forlod den gamle boplads, hvor oldtidsagrene efterhånden var udpinte for at gøre nyt "ryd" og skabe en bedre tilværelse på frisk og jomfruelig jord.

Senere fulgte andre efter, fra hans egen boplads og fra enkeltbeboelserne i området. En ny boplads voksede frem skabt i samarbej-

de og fællesskab, men Kvos navn blev for evigt knyttet til stedet.

De gamle oldtidsagre øst og vest for den nye boplads blev for største delen opgivet, og lyngen holdt sit indtog i disse områder (jfr. Udskiftningsprotokol 1775). Desværre kan sporene af gamle agerfelter ikke mere påvises. Den senere dyrkning har ødelagt dem.

Derimod er et par marknavne i området interessante, idet stavelsen "toft" indgår i navnene. Toft leder tanken hen på bebyggelse. Mon der i navnet "Forntoftager", en mark beliggende ved den gamle Hejselvej ca. 1 km. vest for Korup, kan udledes noget om en tidligere boplads? "Forn" betyder gammel, altså "gamle tofter". Da væksten i marken efter ejerens udsagn er uensartet, kan dette ligesom også bekræfte formodningen.

Et andet toftnavn er "Holmflytofter". Deres beliggenhed kan knap så sikker stedsfæstes, idet navnet ikke mere er i brug. Men kærstrækningen vest for Knivsig-vejen, der fra Korup går op mod Knivsig, kaldes Holmfly. Nogle højereliggende agre ned mod dette "fly", er i Udskiftningsakterne betegnet som Holmflytofte.

Men tilbage til Kvos-ryd eller Kvos-torp. Også bestående veje i et område kunne blive bestemmende for placeringen af en ny boplads. Sådan for Korups vedkommende. De ny hjem, der blev rejst, blev lagt op ad en gammel oldtidsvej - en vej, der gennem århundreder havde knyttet de spredte bopladser i vort område til de tættere bebyggede egne mod øst og nord, og hvorfra deres forfædre forøvrigt i tidernes morgen var kommet. Vel havde vejen, da Kvo byggede by, mistet noget af sin betydning, men det forhold, at de nyoprettede kirkesogne Hellevad og Ravsted til langt ind i Middelalderen betjenes af samme præst, vidner om, at vejen stadig var af betydning og at de gamle forbindelser endnu var levende.

## BOPLADSEN OG DENS MARKER.

Gårdene lå oprindeligt alle syd for bygaden. I 1775 er den vestligste gård dog flyttet over på nordsiden. Hver gård havde toftejord på begge sider af bygaden (byplan: se kort). Det oprindelige antal af gårde kan vanskeligt påvises, men der har nok været færre, end de nuværende gårdtofter angiver. Der er sket deling af gårde i tidens løb, og da samtidig også af tofterne. I 1607 var der 9 gårde, hvoraf de to havde to ejere (gårdbrødre) samt et kåd (husmandssted). Der skete i 1775 en minitiøs opmåling af jordene i Korup i forbindelse med udskiftningen. Også tofternes mål kender vi fra dengang. Toften var kernen i den gamle landsbyejendom. "Toft er agers moder", siger de gamle love d.v.s. at en gårds tilhørende jorde rettede sig efter toftens størrelse. Al skat rettede sig efter toftejorden.

Toftene var indgærdede, og ud mod bymarken havde gærdet et sammenhængende forløb. For Korups vedkommende kunne man spare gærdet mod syd, idet et vandløb dannede et naturligt skel til bymarken.

Denne var delt i seks vange eller indtægter. Indtægterne var delt i åse, som på vor egn måske er kaldt kampe eller kamme. Navnet "kamp" forekommer i et marknavn nord for byen. Åsene eller kammene var så igen inddelt i agre, og hver gård havde en agerstrimmel svarende til gårdens størrelse i ottingstal. Blev en gård delt, blev toften delt og også agerstrimlerne i de forskellige åse. Det er svært at afgøre, hvor brede agrene har været, men et gennemsnit er vel på 24 plovfurer. Agrene var målt i bredden, "rebet", som man udtrykte det, længden af agrene var derimod ubestemt. Skællene mellem agrene havde en plovfures bredde, så der var mulighed for grænsestridigheder, især når sandstorm havde udslettet skællene og nødvendig-

gjorde en ny opmåling (rebning). Hver gård havde, som det fremgår af ovennævnte sine bestemte agre i bymarken, og som det vil forstås spredt på mange steder. I det 16- og 17. århundrede regnedes til en helgård 256 agre.

Tre af indtagter var under plov og blev dyrket i tre år. Sædskiftet var: Sommersæd, (da boghveden i 1600 tallet blev kendt) boghvede, det næste år rug (møntrug) og så anden kjærvs rug. Så lå jorden brak (i hvil) og blev afgræsset. Der var ikke tale om udlæg, så brakmarkerne har været røde og grå af knavel og rødsyre, tarveligt pyntet med gul rundbælg og stedmoderblomst. Den dyrkede jord var omgivet af et gærde.

Uden for bymarken lå jorden udyrket hen og dannede grænsen til nabolandsbyerne. Her var der sat skelsten på flækket flint eller trækul. På udmarken og brakmarkerne gik kreaturerne, heste, får og svin mellem hinanden vogtet af byhyrden. Når høet var høstet og kornet bjerget blev også stubmarkerne og engene afgræsset.

Allerede tidligt i Middelalderen er skoven forsvundet. Forkrøblet krat og purl og gyvelbuske har brudt det flade hedelandskabs ensformighed.

Byhyrden og hans hjælpere har haft en fælles mellemmadsplads "æ mærstej". Det lå i Clavs Nørgårds mark ved vejen op til Ågård. En del af hyrdens løn var græsningsret til et par køer, og ret til bjergning af hø i "æ Heeng", den østligste eng i Østerengene.

Byen har haft en tyr i fællesskab. Den havde sit særlige aflukke i "æ Bulæng", en eng ud mod Hejsel-skellet. Om vinteren var tyren på skift opstaldet på gårdene, hvor der gjalt særlige regler for dens fodring. Så det var en "privilligeret herre". Og med føl havde som regel også et særligt afgrænset område "æ Øgfen". Sådan har det sikkert også været i Korup, men marknavnet er ingen steder fundet angivet. Søer og smågrise havde tilholdssted på bygaden og

fortofterne til gårdene.



#### FÆLLESSKABET OG DETS LOVE.

Allerede tidligt i Middelalderen var de forhold skabt, hvorefter bønderne i flere århundreder indrettede deres tilværelse. Det havde sine fordele i den ovenud retfærdige fordeling i jord af forskellig bonitet, men også derved at et samarbejde gjorde arbejdet lettere og billigere. Men det appellerede i høj grad til samarbejdet kunst, og derpå har det nok ofte skortet. I hvert fald har love og vedtægter, udformet selv i den mindste detalje, været nødvendige. Vi kender ingen skriftlige byvedtægter fra Korup. Men mon de i hovedtrækene har adskilt sig så meget fra dem, vi kender andre steder fra.

Byen har haft en oldermand, sandsynligvis en af de ældre bønder, som havde erfaring og god hukommelse om bstemmelser og afgørelser, der havde vundet hævd. Som medhjælpere har han haft et par opsynsmænd, en fra østerbyen og en fra vesterbyen. De sidstnævnte blev ikke valgt, men bestillingen gik på omgang fra gård til gård, eet år ad gangen. Opsynsmændene kaldte til gædestævne og havde også tilsyn med arbejdet på ager og i eng, at de regler, der var vedtaget blev overholdt. Når der blev kaldt til gædestævning (møderne blev holdt under åben himmel) eller til "grand", gik byssens stok

eller "æ bræt" i en ganske bestemt orden fra gård til gård, på "standende fod", som det udtryktes. Bolsmanden skulle møde personlig, eller sende sit "myndige bud". Det kunne f. eks. være hans 15 årige søn, men aldrig konen. "Kvinder," hedder det i nogle gamle vedtægter, "hvor gamle de end er, tør ej tale eller høres på tinge." De to halvkådnere i Korup havde kun ret til at komme, når de var særlig tilkaldt, og måtte forlade grandet, så snart deres sag var afgjort. Kom man for sent blev der idømt en bøde, der som oftest blev ansat i "flydende varer", øl eller brændevin. Også ved andre overtrædelser af bylovene blev bøder pålignet i våde varer. Bøden blev ofte idømt som "uopsættelig", og blev så drukket efter endt forhandling. Ofte havde man henstand til Martini Dag (10. nov.), hvor "bysens regnskab" blev gjort op, og den dag er der blevet drukket tæt. Ofte var der kiv og slagsmål på grande. Ikke underligt, at der var bestemmelser om, at man ikke måtte medbringe "våben eller værge, øksestav eller andet gevær". Man måtte heller ikke sværge "ved Herrens vunder eller sår, yppe kiv og parlamente eller tilbyde oldermændene klø, når han taler om byens "ve og Vel", slå sin nabo, "løgne" ham (kalde ham en løgner) eller anden måde være uskikkelig." Senere blev der også påbudt, at bøder ikke måtte afregnes i brændevin, men det skulle være pengebøder, der skulle gå til fattige børns skolegang. Men her som på alle andre områder trodsede man forordningerne, og der var heller ingen kontrol, om de blev overholdt. Kun når der gik direkte klage til myndighederne blandede de sig, ellers fik de små landsbysamfund lov at leve livet i uforstyrret ro. (Sikke Tider)

Kunne man ikke enes på grande gik sagen, som man sagde "udi tvendé parter" d.v.s. kom til afstemning. Der stentes efter ottings-tal ikke efter hoveder.



Et hvert arbejde blev påbegyndt i Guds Navn. Det gjalt også pløjningen om foråret, hvor opsynsmændene aftenen i forvejen var gået råbende gennem byen: "I morgen pløjer vi!" Hyrdehornet gav afgangssignalet om morgenen, og en række af plovspænd er da ad "Høje Forde" kørt ud på bymarken.

Men allerede, når det begyndte at lakke ad forår, havde man været ude at "gærde" d.v.s. sætte nyt hegn op eller reparere det gamle omkring de pløjede marker. Såningen begyndte midt i april, boghveden blev dog først sået omkring 1. juni. Midt i maj begyndte tørveskæringen. Der var moser nok omkring Korup: Nørrefly, Forsmose og Prensrose for at nævne nogle. Lyngtørv var der også nok af både øst og vest for byen. Op til år 1800 lavedes skæretørv, så lærte man at lave formtørv, først strøget een for een ligesom en mursten, senere brugtes rammer med 12 tørv.

Høsten begyndte omkring 1. juli. Før høsten begyndte var engene blevet inddelt. Det skete en tidlig morgen, mens græsset endnu var vådt af dug, "idet folk løb skenninge op" og slog et skår med leen til grænseskel, der hvor græsset var nedtrådt. Man havde forud aftalt på grande, hvor mange leer hver gård skulle have i gang, og det var fordelt efter ottingstal. To otting to leer / to skar een otting, een le / et skar. "Skar" navnet er stadig bevaret i to engnavne i Østerengene, nemlig "Femskareng" og "Syvskareng".

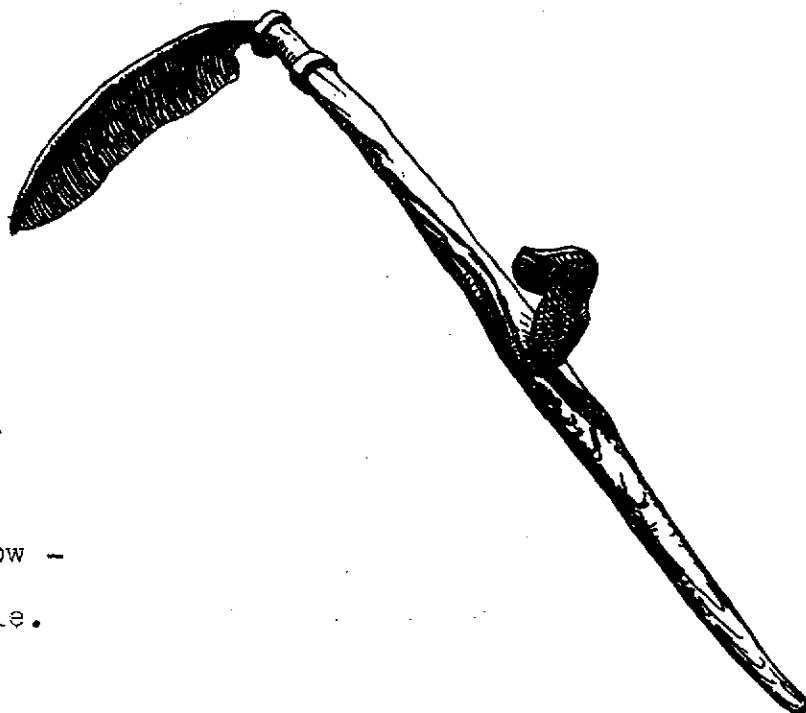
Arbejdet blev overvåget af opsynsmændene. Mens græsslåningen stod på, kunne man om aftenen ud for hver gård se slettekarlene sidde ved harretøjet, og de mange små klemt fra hamrene tonede sammen som dæmpet klokkeklang over byen og nærmeste omegn.

Kornhøsten begyndte o. 1. aug., og samtidigt i alle agre. Af hensyn til den før omtalte afgræsning af "ø høstgrøj" i engene og af stubmarkerne i vangene skulle hø- og kornhøsten afsluttes samtidigt. Kneb det for nogle på grund af sygdom eller lignende,

hjalp naboerne til, og selv om det ikke er kendt for os i dag, har der nok været mange smukke eksempler på hjælpsomhed og samhørighedsfølelse i bylaget.

Man kunne nu også drille og drive gæk med hinanden. Når een f.eks. var noget sen med at blive færdig med et arbejde kunne man til eks. sende vedkommende en fluesmækker til at jage fluer væk med, om det var dem, der forsinkede ham i arbejdet. Til fluesmækkeren kunne der være bundet håndklæde til at tørre sveden af med, for det var sikkert tiltrængt, som han arbejdede. En kridtpibe og lidt tobak til en afslappende rygepause, det var nok også nødvendig med det arbejdstempo. Var der tale om tærskning, så et stykke flæsk, som han kunne smøre plejlen med, for at den kunne glide lettere i hænderne, og oven i dette naturligvis et lille smædevers. Men ve, den arme, der blev fanget ved overbringelsen. Han kom i vandtruget. Et bræt blev på ryggen stukket gennem hans ærmer, hvor fluesmækkeren var sat fast, og sådan blev han jaget af gårde lignende en fugleskræmsel.

Man havde kun den morskab, man selv lavede, og denne sammen med de "høter", der efterhånden var skabt tradition for, når dette eller hint arbejde var afsluttet, var lyspunkter i de lange og slid-somme arbejdsdage.

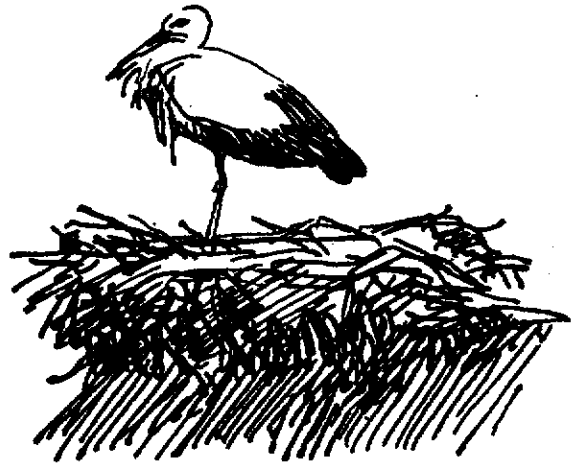


- Gik han med hjølie,  
og gik han med plow,  
alle va de row,  
undtejen, næe han sow -  
så sødele, så blødele.

" DE GRØNNE AKTIER" -ENGENE.

Engene var om vinteren overrislede, og der var gravet grøfter for at få så meget som muligt til at stå under vand. Andre steder var der bygget diger for at få vandet til at løbe i en ganske bestemt retning, som nøje var fastlagt. Efter høøsten var der meget arbejde med at rense grøfterne og udbedre digerne. Storslået må det have været at se engene forvandlet til søer, men kønnere dog om sommeren, hvor engene lå som grønne "oaser" spættet af de skønneste engblomster mellem brune og gøldede hedeøflader og tarveligt bevoksede bymarker. Ikke underligt, at man i folkevisens omkvæd sang: " Den sommer og den eng så godt kunne sammen".

Med majløv nu kommer  
 skøn valborgsdag-  
 Han bringer den favre tid,  
 jeg ventede så længe.



BYEN OG DENS GÅRDE.

Det er før omtalt, at alle byens gårde lå syd for bygaden, og denne byplan holdt sig uændret til langt op i 1900 tallet. Da skete der dels en udflytning-derom senere-og dels en forlægning af byggested til den Nørretoft. Men et par enkelte gårde ligger endnu på middelalderbygningernes grund. Som eks. kan fremdrages Peter Bejers gård.

Den relativ store grund mellem bygade og gården kaldtes "forte" eller fortoft. Den hørte oprindeligt med til gaden og var som sådan

almindinge, d.v.s. allemandsgrund. På disse brede forter og på bygaden opholdt kreaturerne sig om natten, når de var drevet hjem fra udmarken. Der blev så sat led op for alle veje, der førte ud af byen. Det var forbudt at bygge på fortoften, men det var her som på andre områder, man rettede sig ikke efter bestemmelserne. I Korup er to huse lagt på en sådan fortoft, sikkert allerede på et meget tidligt tidspunkt, nemlig smedehuset og hyrdehuset, som måske har bestået af en bygning. På P. Beiers fortoft bliver der i 1806 bygget skole. De fleste gårde inddrog på et tidligt tidspunkt fortofterne til gårdtoften, så kun den smalle bygade blev tilbage.

Korup var en typisk landsby med hensyn til de fire veje fra hvert sit verdenshjørne. "I dag er kun de tre tilbage, men den fjerde har været der. Det var en vej, der gik nordpå, vest for den nedlagte skole, ud i bymarken og videre til Arndrup mølle og Bedsted. Den kaldtes Høje Forte på sit første stykke gennem tofterne. Vest for byen ligger vejen der stadig, betegnet som "æ Mølvej". Den nuværende vej, der går til Bedsted er sandsynligvis ved udskiftningen 1775 udlagt som markvej. Skulle man i gamle dage vestud af Korup tog man den gamle Hejselvej, der gik ved randen af Vesterengene, sikkert en af de ældste veje i sognet.

Vest for "Høje Forte" ud mod bygaden lå en toft, som alle bønder i byen var fælles om "æ Midttoft", som den kaldtes. Den brugtes som fælles indelukke, når kreaturerne ved indstaldning om efteråret skulle fordeles på gårdene, eller kreaturer skulle fanges til mærkning, slagtning el. lig. Måske har æ Midttoft også tjent som fælles malkeplads om sommeren. Sikket "leben" en sommeraften, når de mange malkepiger var samlet her.

Her ved æ Midttoft, og hvor de fire veje skar hinanden i "æ stjern", her var byens centrum. Det var her æ grand blev holdt. Her

har bønderne forhandlet om byens "ve og vel", her har man skændtes og her man drukket. Her har byens børn samlet sig og tumlet i leg, og her mødtes ungdommen i sommeraftener for at snakke, danse og synge. Her er der blevet delt kærester ud "i pig å karles law da". Her lød også oldermandens: "I Guds navn da!", når den lange række af hestespand holdt klar til at rykke i marken, og hans "I Guds navn da" blev mumlende gentaget af den lange række af kuske og af de omkringstående.

#### SKRIFTELIGE KILDER.

Der er kun få skriftlige kilder, som er overleveret og give eksakte oplysninger om landsby som Korup. Som tidligere anført støder man første gang på navnet i året 1369 (se side 12).

Man kan gå ud fra som givet, at gårdene i Korup, i lighed med udviklingen i den øvrige landsdel, allerede tidligt i Middelalderen er kommet i adelens besiddelse. I den omtalte "Løgumbog" findes to akter fra 1369, hvor Johannes Erichsen (Blå) pantsætter to gårde i Korup til sin broder Hartvig. Da disse to dokumenter findes i Klosterets besiddelse, må de meget tidligt - et nøjere tidspunkt kan ikke angives - være kommet i Klosterets eje. I 1494 køber Klosteret af Tiellof (Detlev) von de Wisch til Lytgenholm 4 gårde. I 1548 ejer Klosteret 7 gårde, to af disse er kommet i Klosterets besiddelse i 1517 ved magelæg med hertug Frederik d.I. af Tønder.

I Sønderjydske Skatte- og Jordebøger er anført, at to gårde i 1543 hører til Tønder Len, idet de er opført til at betale "Tyvende Penningskat".

Mattis Jørgensen (E. Petersens gård)	16 mark
Nis Schrøder (nedl. ejendom)	8 "

I Løgumkloster Len 1548 er følgende bols mænd ansat til "Frøkenskat"

Jet tingiswindhe adt *Hans Christensen* y Korup, inhet haffuer  
y huelf eller jorlt der *Tyrhe Chrestens* boer.

**E**ck Nis Hinrickssen herdes foget in *Sluxherde*, Hans Bundssen vnd Tomas Michellssen samtmanne darfuluest, bekenne vnd betuge mihi duffem vnser breue vor  
alsweme, dat ahn ihar vnser heren *XVc* ahn *XXII* des Midtwekens vor *Martini*  
*quam* Powel Jepsen vör my vnd deme gantse herde binnen *III* dingestockenn vnd  
begerde wunne ein dinges wüthlicheit, wodane wyffe dat Jon Jenssen, Christiern  
Anderssen vnd Thomas Knudtssen hebben geweest binnen *III* dingestocken vnd  
secht vnd thostann in der warheytt, dat Hans Christiernssen nictes hefft in de  
huffinge vnd erde belegen in Koruppe, dar Thure Krestens vpp waneth nu thor  
tijdt, hir vp is ehm gegunnet eyn dinges wüthlicheit van achte frame herdes luede  
by Nhamen Peter Peterssen, Mattis Anderssen, Nis Jenssen, Hans Hanssen,  
Peter Erickssen, Mattis Nissen vnd Seuerin Kalijssen. Duffe achte frame herdes  
luede vthgingen derhaluen sick besprekenn, wolberades modes se wedder in qwemen  
binnen *III* dingestocke tugeden vnd szeden by eren waren wörden, dat alle stucken  
vnd articlenn sint so in der warheytt. Des tho groter tuchenisse der warheit late  
ick Nis Hinrickssen, Hans Bundssen vnd Thomas Michellssen vnffe ingesegell he-  
ten drucken neiden vör duffen breff de gegeuen vnd schreuen iar vnd dach wo bauen  
schreuen is.

Johannes Erickssen pandtfetter sin broder Hartwich Erickssen alt  
stith godts och Eyedom y Korup.

**O**mnibus presens scriptum cernentibus *Johannes Erickssen* salutem in domino  
sempiternam. Notum facio vniuersis presentibus & futuris, quod latori presen-  
tium *Hartuico Erickssen* fratri meo bona mea in villa Quorup sita in quibus resi-  
dent *Johannes Nighelssen* & quidam *Tuko* nomine vndecim Solidis: filiginis annu-  
atum valentia in redditibus pro viginti marchis denariorum Lubecenium impig-  
noro ac pignoris titulo obligo per presentes festo beati Martini anno quo potero  
redimenda, pro summa antedicta, tali conditione quod anno redemptionis que  
dicta bona mihi redimere contigerit, extunc idem *Hartuicus* redditus dictorum  
bonorum vna cum pecunia sua subleuabit. In cuius rei testimonium sigillum  
meum presentibus est appensum Anno Domini MCCCLXIX Dominica qua can-  
tatur Reminiscere.

Maryn Andersis	8 skil..
Nys Petersen	8 "
Chresten Tøysen	8 "
Mergredt Vyllandzis	8 "
Nys Krestensen	8 "
Negels Nyssen	8 "
Lauris Tøysen	8 "

En udsædsopgørelse i Løgumkloster amts Jordebog 1607 giver interessante oplysninger om gårdene i Korup. Den viser, at ingen er hoveripligtig (deit houe arbeit und fohr). På to af gårdene sidder gårdbrødre. Der er seks indtægter i marken, og at de to gårdbrødre er fribønder og ikke fæstere.

	gårde	a.	b.	c.	d.	e.	f.
Niels Pawelsen	1	150	50	10	0	10	20
Niels Jørgensen	1	150	50	10	0	10	20
Jørgen Petersen	1	195	65	12	0	12	25
Hans Nielsen	1	195	65	12	0	12	25
Peter Laurentzen	1	195	65	12	0	12	25
Christen Petersen,	1	195	65	12	0	12	25
( Nis Tygsen		195	65	12	0	12	25
"gårdbrødre"		390	130	24	0	24	50
Andreas Tygsen	1	195	130	12	0	12	25
( EscheII Christensen		195	0	12	0	12	25
( "gårdbrødre"		390	130	24	0	24	50
+ 1 kåd		a. = bergnet udsæd - b. = rug, - c. = byg, - d. = havre, - e. = boghvede, - f. = hø. i læs.					
		<u>angivet i skæppe. 10 skæppe = 1 tdr.</u>					

Ud fra anførte udsædsprotokol kan vi tilnærmelsesvis beregne, hvor meget jord, der var under plov, og hvilke afgrøder, man havde. Der sås stadig byg, men boghveden har erstattet havren. Der blev sået tykt,

og formoder vi 1 tdr. pr. demat, kan vi regne det tilsåede areal ud. De to Tønder gårde iberegnet bliver det ca. 70 demat rug (første og anden kjærvs rug), og for byggens og boghvedens vedkommende ca. 24 demat tilsammen. Foldudbyttet for møntrug var 3-4 fold, andenkjærvsrug 2-3, byg 3-5 og for boghvedens vedkommende ca. 8 fold.

Forudsat at der er overensstemmelse mellem græsningsretten og besætningernes størrelse, kan der også gives nogenlunde sikre oplysninger om, hvor stort kreaturholdet har været i en landsby af Korups størrelse. I Jordebogen for Tønder Len 1613 har to gårde på 3 otting græsningsret til 30 kreaturer, 12 heste, 6 svin og 24 får. Byens samlede ottingstal er 24, og vi får da ialt: 240 kreaturer, 96 heste, 48 svin og 192 får. Hertil kommer så kådets græsningsret, så der skal lægges et par stykker til. Det store antal heste kan måske undre, men vi må huske på, at der skulle flere heste til at trække de tunge plove, hestene var også mindre, og så var hesten vel også en god salgsvare.

Som man vil se af foranstående beregninger var det kun lidt en gård kunne afkaste, set med nutidige øjne. Det har heller ikke været stort mere end til det daglige brød, men det var også med datidens øjne en stor ting.

Alt, hvad der skulle bruges i det daglige, kunne gården stort set frembringe. Men nogle redepenge var der dog brug for bl.a. til skatterne. Oprindeligt var de blevet betalt i naturalier, men ved Hertugdømmets deling i 1544 omregnedes disse nu i penge efter ganske bestemte og fastsatte regler. Til eksempel kan nævnes, at en ørtug rug blev fastsat til 1 mark, 1 tønne smør til 12 mark o.s.v.

Under Erv. Petersens gård kan vi se skatten angivet i naturalier og omregningstallet i penge. Der var på hans gård en indfæstnings-



afgift på 15 daler, som skulle udredes ved ejerskifte også, når gården gik fra far til søn. Fribønderne var fritaget for denne afgift. Men skatterne var ikke tunge, i hvert fald ikke de ordinære, men der kunne pålægges gårdene ekstraskatter, og navnlig krigsskatter kunne blive meget tyngende.

Mølletvangen var i og for sig også en slags skat, idet der var fastsat regler for, hvad der skulle "toldes". Møllerne ejedes af amterne, og en stor del af indkomsterne lagde de beslag på. Alle Kloster-gårde havde møllepligt til Arndrup Mølle. De var i så henseende heldige ved det, at vejen var kort. De to Tønder-gårde i Korup skulle helt til Jynde vad Vandmølle.

Desforuden kom så kirkeskatterne, der var fastsat i mange forskellige ydelser. (Offer)

Nu var bønderne her i området i mange måder begunstiget, det gjaldt også de Korupper-bønder, og var priserne gode, så kunne der godt lægges dalere til side, idet de ordinære skatter var låst fast i de aftalte takster, der ikke blev reguleret. Vi har også eksempler på, om ikke fra Korup, så dog fra Løgumkloster-egnen fra skiftebøger, at bols mænd efterlod sig ret store formuer.

Det, der alvorligt kunne true bøndernes eksistens var krigene. Navnlig fra Svenskerkrigenes tid har vi mange eksempler her fra vort sogn om plyndringer og mishandlinger. Og hvad vore fjender, svenskerne ikke kunne finde på i den retning, det kunne senere være "venner", de polske hjælpetropper. Alt, hvad der kunne reddes har man forsøgt reddet. Kvæget blev drevet ud i utilgængelige områder og skjult i krattet. Sølv tøj og andre værdigenstande blev gravet ned i jorden, men alligevel af lange lister på tab af kvæg, indbo og afbrændte gårde, læser vi den sum af lidelser, der i sådanne tider kunne påføres befolkningen. Vi har ingen konkrete beretninger fra Ko-

rup, men byen er utvivlsomt ikke gået fri.

En anden fare, der kunne true og fylde mennesker med gru, var kvægpesten. Den hærgede med visse mellemrum i forskellige egne. Vi har fra 1700-tallet sikkert kendskab til, at kvægpesten som en flodbølge i et tidsrum af 36 år tre gange gik over Nordslesvig. En dyster beretning, ikke her fra sognet, lader os ane, hvor alvorligt det kunne se ud, når kvægpesten havde huseret. Den lyder som følger: "Alt landet er nu nedsunket i armod. Der forfalder mange konkurser, og gårdene koster kun lidt. De fattiges antal er utalligt, og betlere ser man i store skarer. Mange lider stor hunger, og den ene kan ej hjælpe den anden. Mange giver sig til at stjæle og røve, så man næppe er sikker i sit eget hus."



Arndrup Mølle 1841.

## EN LANDSBY KOMMER UD AF FÆLLESSKABET.

I den sidste halvdel af det attende århundrede sættes en udvikling i gang, der fik skælsættende betydning også for vore bønder i Korup.

Det, der sætter udviklingen i gang var dels stigende kornpriser, men også myndighedernes stigende interesse for almuen. Skulle bonden have del i velstanden, og skulle hans sociale stilling højnes, så skulle produktionen sættes i vejret. Men skulle der skabes grundlag for dette, måtte de snærende bånd, som fællesdriften skabte, fjernes. Fra flere egne i landsdelen og bl.a. også fra de Rafstejer-bønder var der til myndighederne 1749 fremsendt et ønske om "at blive udskiftet af fællesskabet". Den 10. febr. 1766 kom så forordningen til "Fremme af indhegning og ophævelse af landsby-markernes fællesskab". I forordningen var der angivet retningslinier, der stort lagde det over til bønderne selv at komme i gang og findeløsninger.

Det var en forandring af rækkevidde, der krævede nytænkning hos de konservativt indstillede bønder. I Korup forhastede man sig ikke. Man har ventet og se, hvordan det forløb andre steder, men da resultaterne der var positive, bekvæmmede man sig efter moden overvejelse i efteråret 1773 at henvende sig til myndighederne med et ønske om udskiftning. Det var Nis Jessen, kloster-tjener, og Johannes Hansen, en Tønder-tjener, der iført kisteklæderne, som man vel kan tænke sig, personligt henvendte sig til amtshuset i Løgumkloster. Så var tingene sat i gang, og der kan ikke være tvivl om, hvad sindene har været fyldt af, og hvad snakken er gået om den følgende tid.

Af udskiftningsprotokollen ser vi, at det første møde allere-

de finder sted d. 6. dec. Amtshusene er repræsenteret ved hr. Lyders og hr Håse. Til stede er også tre valgte synsmænd: Thomas Bonnichsen, Johannes Christensen og Peter Matthiesen. Man besigtiger og undersøger forholdene, og samtlige lodsejere tilkendegiver, at de er indforstået med udskiftningen. Måden at dele på bliver også aftalt, og i løbet af fire uger skal man sende forslag ind til delingsplan. I foråret og sommeren 1774 bliver markerne opmålt af en beediget landmåler fra Diernæs, Hans Petersen, og den 23. sept. samme år holdes nyt møde. Anledningen er, at man ikke kan enes om fordelingen. Synspunkterne er så langt fra hinanden, at der ikke kan skabes enighed. Det blev da pålagt synsmændene efter bedste skøn at foretage opdeling af jorden, og fordelingen skal så senere foregå ved lodtrækning. Der kunne så senere tages forbehold, hvis man ikke var tilfreds med beliggenheden.

Den 27 .okt. er der igen sammenkaldt til møde. Der var nu delte meninger mellem lodsejerne om fordelingsmåden. Nis Jessen og Johannes Rasmussen (det må være Joh. Hansen) og deres tilhængere havde henvendt sig til amtshuset i Åbenrå for at få fordeling ved lodtrækning ændret til fordeling efter bekvemmeligheds hensyn (arrondering)

Et andet parti ledet af Christen Bahnsen holdt på, at man skulle holde sig til det engang vedtagne. Nis Jessen foreslog, at synsmændene upåttisk skulle fordele jordene efter bekvemmeligheds hensyn. Også sandemændene gik ind for det sidste forslag. Men Christen Bahnsen og hans parti holdt fast ved deres standpunkt, og man enedes så om at sende sagen til afgørelse i Den Kgl. Land-

fordelingskommission.

Ved samme møde blev der afgjort, at Peter Jacobsen og Hans Henrik Martensen, der hver havde et halvkåd, beholdt det stykke grønjord, der lå bag ved deres huse, og desuden fik 6 demat ægerjord på Bredager og 4 demat hede syd og vest derfor.

Søren Hansen, der havde græsningsret til en hest udover sit ottingstal, fik det land ekstra tilmålt. Også Hans Jørgensen, der havde 90 slet enggrund uden for sit ottingstal, fik dette tillagt. Christen Jensen (1/4 ot.) skulle have sit tildelte agerland på samme sted. Nis Jessen, Johs. Hansen og Søren Hansen fik tillagt et stykke jord hver for det kirkeland, de havde. (ca. 1/2 demat)

Der var også andre, der foregav at have særrettigheder. De blev afvist af mangel på bevisførelse.

Den 14. juli 1775 var der igen møde. Det var engene, der var på dagsordenen. Man bestemte, at de bestående grøfter vidt muligt skulle bibeholdes som skel mellem de enggrunde, der blev tildelt gårdene. Der skulle senere ske en regulering ved tillægning af dravjord dog således, at de der fik engjord i æ Floy skulle være fritaget.

Den 11. sept. var der nyt møde. Der var nu kommet besked fra Landkommissionen, og synsmændenes forslag, om at der skulle foretages en upartisk fordeling efter bekvemmeligheds hensyn var forordnet. Men inden man gik over til den, ønskede man at få fastslået, om der endnu var nogle bemærkninger, som lodsejerne havde at fremføre.

Hans Jørgensen og Christen Jensen bemærkede sig over, at det dem tilmålte land var forpløjet og udpint, og det ønskede de en vis

godtgørelse for. Peter Knudsen besværede sig over, at han kun fik grønjord, og det ønskede han erstatning for. Til Hans Jørgensen og Christen Jensen blev ydet erstatning, mens Peter Knudsens krav blev afviste som urimelige.

Christen Bahnsen besværer sig over sin Heeng, den var morassig og lav og lå for langt fra gården, også sin tildeling i æ Magerløkke var han utilfreds med.

Dines Nissen klager over det engstykke, der er tillagt ham øst for Hejsel og over æ Magerløkke og over den store afstand til agerjordene mod vest.

Peter Knudsen klager igen. Det var det tillagte agerland mod vest, han var utilfreds med, agrene var for korte og der var ingen vandingssteder, og så lå det for langt væk. Englodderne var han også utilfreds med.

Alle de øvrige erklærer sig overmåde tilfredse. Man bliver dog ikke færdig den dag, og fortsætter dagen efter. Da bliver udskiftningsakterne i overværelse af de officielle repræsentanter fra amtshusene, synsmændene og landmåleren nøje gennemgået, de indkomne klager igen behandlet, og man når til det resultat, at opmålingen og udskiftningen er sket på en akkurat og retfærdig måde, så man nu kan anvise enhver sin andel og betragte arbejdet for afsluttet. Denne forhandling er underskrevet som de foregående af alle parter, og sagen blev sendt til approbation hos myndighederne. Det skete den 12. dec. 1777, altså to år efter.

Alle jorde:tofte, agre, enge og heder blev nøje opmålt og boniteret. Boniteringen og arealstørrelsen blev afstemt med hinanden. Opmålingen skete i demat og roder. 1 demat = 180 roder og 1

rode =180 kvadratalen.

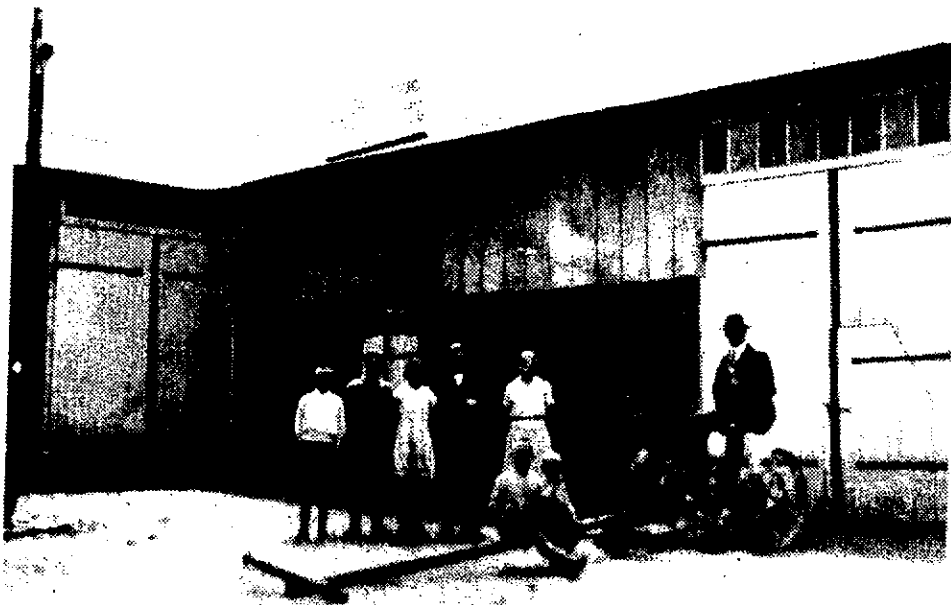
På følgende sider er under hver gård anført, hvad den fik til-  
delt af ager-, eng-og hedejord samt åmaj.

Til Korup ejerlav hørte ialt: agerland + torfte = 627 de. 51 3/4 r.

hede =502 de. 50 1/2 r., eng= 339 de. 18 r. ,åmaj =19 de. 120 3/4r.



Johs. Jessens gård.



Chr. Hansens gård. Den ny slåmaskine præsenteres.

På slåmaskinen sidder Chr. Hansen.

Ervind Petersens gård nr. 1.

Tønder-fæstegård. Kirkefæstegård. 2 otting.

Ejere: Mattis Jørgensen (Skattebog 1543)  
 Hans Matzen (Jordebog 1613)

1744 Hans Callesen  
 1775 Johannes Hansen  
 1798 Rasmus Johannsen  
 1820 Rasmus Jørgensen  
 1850 Abraham Peter Jørgensen  
 1874 Peter Nissen Grevsen (Tågholm)  
 1879 Sønnen P.N.Grevsen  
 1911 Peter Grevsen  
 1929 Gården deles. Andreas Grevsen køber en del af  
 jorden og bygger ejendom på Søndermarken.  
 1929 Peter Krarup Petersen  
 Ervind Petersen

---

Johannes Jessens ejendom stykket ud fra denne gård  
 i 1874. Bygget som aftaget af A.P. Jørgensen.

---

Jordebog 1613: fæsteafgift 15 daler

sår: 7 ørtug rug  
 3 " sommersæd

bjerger 30 læs hø

græsser: 20 kreaturer

8 hest  
 4 svin  
 16 får

Skat:	tjenestepenge	5 daler	14 sk.
	1 svin	1 "	
	3 læs tørv		14 sk
	2 høns		2 "

8 læs tørv til slottet i Tønder.

Giver hvert år til kirken 2 mark i pagt for  
 kirkeland. Har et stykke kirkeeng på Fogderup  
 mark. 3 læs hø = 6 sk. i årlig pagt.

---

Udskiftningen 1775: ager : 60 de. 150 3/4 r.  
 eng : 36 " 4 1/4 "  
 hede : 45 " 121 3/4 "  
 Amaj : 2 " 16 1/2 "  
 Toft: 4 " 74 1/4 "

---

149 de. 7 1/2 r.



Henrik Hybschmanns gård. Løgumkloster-gård. 1 otting.  
 (flyttet efter brand nord for bygaden) nr. 2.

Ejere: 1745 Peter Gadesen  
 1750 Enken Maren Peters  
 1750 Hans Jensen Schmidt  
 1786 Nicolaj Jacobsen  
       sønnen Niels Jacobsen  
 1797 Laust Jepsen  
 1800 Nicolaj Jessen  
 1804 Peter Christian Iversen  
 1818 Peter Nielsen Hollænder  
 1843 Rasmus Andres Hollænder  
 1845 Nis Hansen Petersen  
       Nis Hansen Nissen  
 1858 Abraham Peter Jørgensen  
 1870 Brunton ?  
 1870 Heinrich Fabricius  
 1890 Jes Fabricius  
 1914 Lorenz Hybschmann  
       Henrik Hybschmann

I 1914 bygger Jes Fabrius aftægt i toft købt af Martin Møller. 20 tdr land tages fra ejendommen. (C. Rydigers)

Udskiftning 1775 :	tofte	4 de	34 1/4 r
	ager	31 "	129 3/4 "
	eng	17 "	87 1/4 "
	hede	19 "	17 "
	åmaj		178 1/4 "
		<u>73 de.</u>	<u>86 1/2 r.</u>

Nedlagt ejendom. (rester af gården den gamle bygning  
 syd for vejen i H. Hybschmanns toft)

Løgumkloster-gård. 1 otting. nr. 3.

Ejere: 1752 Christian Petersen  
 1773 Rasmus Nicolaysen  
 1799 Jes Rasmussen  
 1834 Jørgen Hybschmann  
 1854 Peter Thode Hybschmann  
 1879 nedlægges ejendommen-36 de. og 95 r. læg-  
 ges til P. Th. Hybschmanns ejendom.

Udskiftningen 1775.	tofte	: 2 de	151 3/4 r
	ager	: 29 "	171 "
	eng	: 17 "	23 1/4 "
	hede	: 21 "	33 1/2 "
	åmaj	: 1 "	18 "
<hr/>			
72 de. 37 3/4 r.			

Nr. 4. P.A.Petersens gård. Løgumkloster-gård. 2 otting.

Ejere: 1745 Peter Poul Knudsen  
 1792 Peter Poulsen  
 1809 Poul Christian Petersen  
 1858 Peter Asmussen Petersen  
 1907 Jens Peter Petersen  
 1932 Peter Asmussen Petersen  
 Jens Peter Petersen

Udskiftningen 1775.	tofte	: 3 de	43 1/4 r.
	ager	: 63 "	76 1/4 "
	eng	: 34 "	9 3/4 r.
	hede	: 43 "	92 1/2 "
	åmaj	: 1 "	135 "

145 de. 177 r.

nr. 5. Peter Beiers gård. Løgumkloster-gård. 1 1/2 ot.

Ejere: 1745 Nis Diensen  
 1772 Diens Nissen  
 1819 Christian Boysen (Solderup)  
 1826 Hans Petersen (Eggebæk)  
 Peter Nissen Petersen  
 1904 Søren Beier  
 Peter Nissen Beier

Udskiftningen 1775.	tofte	: 5 de.	126 r.
	ager	: 51 "	165 3/4 "
	eng	: 25 "	113 "
	hede	: 37 "	64 1/4 "
	åmaj	: 1 "	57 "

121 de. 166 1/4 r.

Nr. 6. Claus Nørgårds gård. Løgumkloster-gård 2 1/2 otting

Ejere: 1745 Christen Bahnsen

1786 Bahne Christensen

1815 Christen Jessen Bahnsen

1847 Hans Jepsen Nissen

1865 sker der bortsalg af jorden til

Abraham Jørgensen

Hans Sønnichsen

Ludvig Hansen Christensen

Der oprettes tre nye brug:

1) Ludvig Hansen Christensen (J. Christensen)

13 demat.

2) Lorenz Jessen (Kurt Tofts) 50 "

1867 Jes L. Møller

3) Knud E. Iversen (nedlagt) 13 "

Der sælges i 1870'erne jord til Christen Møller, hele det store slag nord for gården.

1873 sælges stamparcellen til Claus Nørgård.

---

Udskiftningen 1775. tofte	: 7 de	129 3/4 r.
ager	: 88 "	172 "
eng	: 41 "	67 1/2 "
hede	: 67 "	102 "
åmvej	: 2 "	80 1/4 "
		<hr/>
		208 de. 11 3/4 r.

---

Nr. 7. Hvidhøjgård. Løgumkloster-gård. 2 otting.

Gården blev efter brand 1861 flyttet fra byen til det nuværende sted. Navn efter derværende marknavn. Har i byen ligget, hvor Brandenhoff ejendom ligger.

Ejere: 1745 Nis Rasmussen

1797 Rasmus Nissen

Jørgen Nissen

1853 enken Kæstina Maria f. Hybschmann

1855 Hans Andersen Sønnichsen

1877 Simon Lund

Christian Lund

---

Udskiftningen 1775. tofte: 4 de 104 1/4 r.  
 ager :58 " 136 1/4 "  
 eng :31 " 1/2 "  
 hede :37 " 54 3/4 "  
 åmaj : 2 " 64 1/2 "  
 -----  
 134 de. 70 1/4 r.

-----  
 Nr. 8. Nedlagt ejendom. Tønder- gård . I otting.

Har ligget i den søndre skoletoft. Skolen ligger i  
 denne ejendoms Nørretoft.

Ejere: 1543 Nis Schrøder (skattebog)  
 1613 Peter Ajelvad  
 1744 Hans Matzen  
 1775 Søren Hansen  
 Hans Iversen  
 Rasmus Nissen ( se Hvidhøjgård)  
 Jørgen Nissen  
 Kæstina Maria Nissen  
 1855 Hans Sønnichsen.

Er nedbrudt, kan også være brændt i 1861 sammen med den  
 som nr. 7 omtalte.

-----  
 Jordebog 1613: Peter Adelvaj. Fæsteafgift 10 daler.

sår: 3 1/2 ørtug rug. 1 ørtug=10 sk.  
 1 1/2 " sommersæd 12 sk. rug til  
 bjærger 15 læs hø 1 tdr.  
 græsser 10 kreaturer  
 4 heste  
 2 svin  
 -----  
 8 får

skat: Tjenestepenge til Grøngård:

5 da. 14 sk  
 1 svin 1  
 3 læs tørv 14 "  
 1 honning 1 "

8 læs tørv til slottet i Tønder.

afgift til kirken for kirkeland 1 mark årlig.

-----  
 Udskiftningen 1775. tofte: 2 de. 120 r.  
 ager :29 " 6 1/4 "  
 eng :16 " 141 3/4 "  
 hede :29 " 79 r.  
 åmaj: 1 " 46 1/4 r.  
 -----  
 79 de. 33 1/4 r.

Nr. 9 Nedlagt ejendom. Løgumkloster-gård 1 1/2 otting

(har ligget i Damgårds toft -overfor Erv. Petersen)

Ejere: 1732 Marten Lorentzen

1745 Laurids Martensen

Datteren Anna Cathrina gifter sig med  
1802 Rasmus Johansen

1852 Abraham Petersen Jørgensen

Ejendommen nedlagt, jordene lagt til A.P. Jørgen-  
sens gård (se gård nr. 1 )

---

Udskiftningen 1775.	tofte:	3 de.	69 r.
	ager :	43 "	163 "
	eng :	24 "	99 3/4 "
	hede :	46 "	1 1/4 "
	åmaj :	1 "	117 "
		-----	-----
		119 de.	90 r-

---

Nr. 10. Hjørneejendommen ( enkefru Hansen) Løgumkl.-gård. 1/4 ot.

Ejere: 1734 Jens Christensen

1741 Christen Jensen

1814 Hans Petersen

1825 Peter Franzen

1841 Jørgen Åkjær

1875 Jørgen Åkjær

1888 sælger J. Åkjær land og beslag og stalden

til nedbrydning.

---

Udskiftningen 1775.	toft:	0 de.	102 1/2 r.
	ager:	6 "	112 1/2 "
	eng :	5 "	59 3/4 "
	hede:	6 "	80 "
		-----	-----
		18 de.	174 3/4 r.

---

Nr. 11. H.P. Damgårds ejendom.-Løgumkloster gård -1 3/4 otting.

Ejere: 1745 Jes Lassen

1756 Las Jessen

1791 Johan Lassen

1843 Hans Jørgensen ( lærer i Korup)

1849 Hans P. Jørgensen

1883 Julius Møller

1906 H.P. Damgård-køber stamparcellen.

Peter Hansens gård udstykket fra denne ejendom

Udskiftningen 1775.	tofte	3 de.	4 1/2 r
	ager:	55 "	129 1/4 "
	eng :	28 "	149 1/2 "
	hede	38 "	104 "
	åmaj:	1 de	83 1/2 "
			<hr/>
			127 de. 111 1/4 r.

Nr. 12. Christian Møllers gård. Løgumkloster. 2 otting

Ejere: 1745 Jes Nissen  
 1756 Nis Jessen  
 1789 Hans Nissen  
 1833 Ludvig Hansen  
 1852 Nis Jepsen (iflg. mageskiftekontrakt)  
 1871 Chresten Møller  
 Martin Møller.

Udskiftningen 1775.	tofte:	5 de	117 1/2 r.
	ager :	61 "	143 1/2 "
	eng :	35 "	163 "
	hede :	62 "	47 "
	åmaj :	1 "	123 1/4 "
			<hr/>
			167 de. 54 1/4 R.

Nr. 13. Andreas Brodersen. Løgumkloster-gård. 1 1/2 otting.

Ejere: 1745 Hans Jørgensen  
 1788 Jørgen Hansen  
 1807 Jørgen Hybschmann  
 1854 Peter Thode Hybschmann  
 1883 Jørgen Hybschmann  
 1893 Ingeborg Hybschmann  
 1899 Christian Hansen  
 1810 Andreas Terp  
 1913 Andreas Skov  
 1922 Carl Brodersen

Peter L. Hansens ejendom: bygget . 1884 som aftægtsejendom  
 jordene er taget fra anførte gård nr. 13.

Udskiftningen: 1775.	tofte:	2 de.	162 3/4 r.
	ager :	44 "	147 3/4 "
	eng :	24 "	108 1/2 "
	hede :	47 "	120 "
	åmaj :	1 "	161 1/2 "
			<hr/>
			121 de 110 1/4 r.

Foruden de tretten gårde lå der i Korup 1775 et eller to små huse-et eller to halvkåd. De var nærmest at betragte som "embedsboliger" for to personer, der havde vigtige funktioner at løse i landsbysamfundet. Den betydningsfuldeste af de to var nok smeden, og hans "embede" har nok været livsvarigt. Han løste stort set alle håndværksmæssige opgaver i landsbyen, så han var en "klyddesmej" i ordets egentlige betydning.

Hyrden havde et mere løst ansættelses forhold. Hans "embede" gjaldt kun et år ad gangen, eller rettere kun for sommeren, men hvem ved, om man ikke ved ansættelsen tog højde for, om han beherskede læsningens kunst. Da var der nemlig brug for ham også om vinteren som "skoleholder".

#### GÅRDBYGNINGER.



Christian Møllers gård.

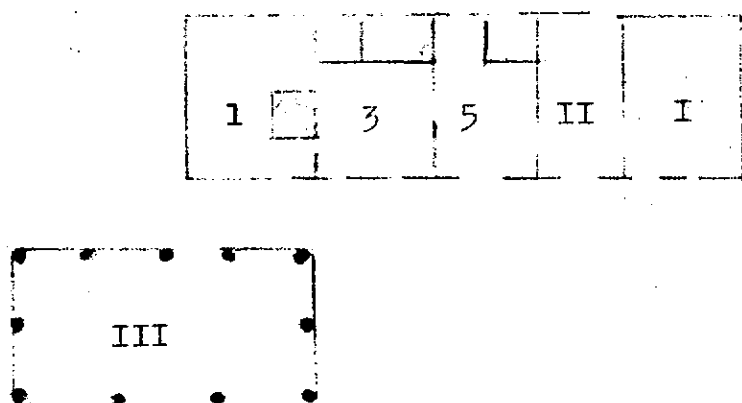
Det kan være vanskeligt at forestille sig, hvordan husene, da Kvo-torp blev grundlagt, så ud. En gård har nok bestået af flere huse, og byggematerialet har været træ. Skoven stod endnu tæt om ikke på Arnåens sydbred, da på nordsiden, hvis man ellers kan fæste lid til Hellevad-præstens beretning om skoven, der stod så tæt, "at man på intet sted kunne se solen", når man red fra Hellevad til Bedsted.

Senere er bjælkehusene afløst af bindingsværk. Fyldningen kunne være egeplanker, men da vi må forudsætte, at de store skove i mellemtiden er forsvundet, har man måttet hjælpe sig med andre forhåndenværende, simplere byggematerialer. Det er nærliggende at tro, at lyngtørv og lyng ofte har erstattet træ som vægklædning i hvert fald for udhusenes vedkommende. Rå lægter er klampet fast til stolperne, og lyng er syet på, på samme måde som tagklædning.

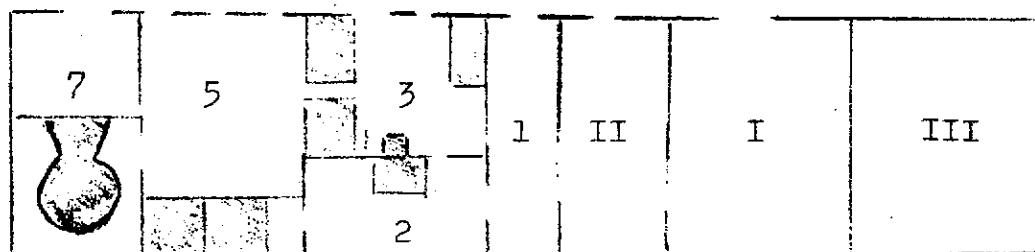
Var der mangel på strå, har lyng også tjent som tagbeklædning. Det nederste lag, tagskægget, blev syet på, det øvrige blev lagt op og stampet fast med træskoene. Varigheden på et sådant tag kunne forøges ved at der bagefter blev kastet jord op på det.

Af sparehensyn har man sikkert også opgivet den spredte bebyggelse og samlet alt under et tag i et "langhus". R. Meiborg har i sin bog "Nordiske Bøndergårde" angivet et par grundplaner af mellemslesvigske langhuse, og sammenligner vi disse med ældre gårde i Korup, hvor vi er i stand til at rekonstruere den oprindelige indretning finder vi slående lighedspunkter, ikke med den ældre type-grundplan I, men med den yngre type, der er angivet som grundplan II. Men da den ældre type nok også engang har været kendt, skal den kort beskrives.





Figur I .



Figur II

I. stald    II. lo    III. lade    1 fremgulv.    2 køkken.    3 stue.  
5 storstue .    7 kleve.

Gården lå solret og var så smal, at der i "sædehuset" kun var plads til en række værelser. Der kan have hørt en fritliggende ladebygning til gården, som vist på omslagstegning, men ofte har al fourage været sat på loft over stue og stald eller sat i hæs. Der var ingen køkken, men et stort fremgulv, og stuen har tjent som soveplads for familiemedlemmerne.

Alle døre vendte ud mod gårdspladsen, det gav overblik over hvem, der kom og gik. Møddingen havde også sin plads her. Den var man stolt af at vise frem. Den repræsenterede en værdi, man havde jo ikke andet at gøde med, og så var den naturligvis også et udtryk for besætningens størrelse.

Fig. II er en yngre gårdtype, og her kan vi knytte parallel-  
ler med een af de bestående gårde, nemlig Peter Beiers. Den frem-  
træder i dag som en trelænget gård, og vi kender opførelsesåret  
for den øst-vestliggende hovedlænge, idet der i en mursten på syd-  
siden er indridset årstallet 1771. Vi kender (kender) ikke opførel-  
sesårene for sidelængerne, kun at ladelængen opført o. 1900 har er-  
stattet en ældre, lavere og kortere længe. Østlængen er opført af  
ældre materialer end hovedlængen, det kan sige noget om bygningens  
alder, men snarere noget om genbrug af materialer fra et ældre hus,  
idet de gamle munkesten kun er brugt til det nederste stykke i  
muren.

Stuehusets indretning, som man er i stand til at huske, som  
den oprindelig har været, er næsten analog med fig. II.

Går vi ud fra, at sidelængerne er senere tilbygninger, og be-  
trækker det solretvendte langhus, kan laden, som anført på fig. II  
udmærket have været placeret sådan i P. Beiers gård. Da udvidelse  
blev nødvendigt grundet på større høstudbytte og større kreatur-  
hold, er ladelængen opført vinkelret på nordsiden og ved vest-  
enden af langhuset. Den oprindelige lade er inddraget til stald,  
og stalddøren flyttet om i vestgavlen. Loen i P. Beiers gård er som  
angivet på fig. II, og herfra gik en dør ind til forstuen. Denne gik  
gennem hele huset fra nord til syd. På et eller andet tidspunkt  
er forstuen i P. B.,s gård delt på tværs, og den sydlige del er ble-  
vet indrettet til aftægtsstue, et dejligt lunt sted midt i huset.

Køkken, den smalle gang (bryggers), stue (æ dørn's, og storstu-  
en (æ pissel), som angives på fig. II svarer til indretningen i  
P. B.,s gård. Kleven angivet som nr. 7 på fig. har ikke været ind-  
rettet i østenden på gården her. Man har løst pladsproblemet

i bryggers ved rejsning af et fritliggende hus (æ baghus), som lå i sydenden af det nu til den gamle skole hørende have.

Med de mange gøremål, der var i en landhusholdning før i tiden, er køkken og bryggers blevet for trange, og en ny længe blev rejst vinkelret på østenden af langhuset. Foruden bryggers blev der også indrettet hestestald i den ny længe.

Også i de indre gemakker i Beiers gård skete forandringer i takt med tidens krav. Således blev opholdsstue (æ dørn) og sovested delt. Der skulle laves et særskilt soverum, og det begrænsede "pisselens" areal, og for at råde bo på det blev der omkr. 1900 bygget et fag til østenden af langhuset. Ligdøren, der normalt var anbragt i østgavlen af huset, blev flyttet om til sydsiden og tjente nu mere som havedør.

Således, kan man forestille sig, forandredes et oprindeligt langhus til den trelængede gård. Men det må tages med al mulig forbehold, dog en anden gård i byen, der er den ovenanførte meget lig, nemlig H.P. Damgårds, kan ligesom bekræfte den skitserede trinvis udvikling fra langhus til længet gård. Den kom nemlig ved betydelige jordsalg tidlig ud af normal drift, og bevarede på den måde sit oprindelige ydre. Her var kun tilbygget en meget beskedent ladelænge, som nu er nedrevet.



Peter Beiers gård - set fra nord.

## EFTER UDSKIFTNINGEN.

De første år efter udskiftningen har ikke været uden problemer, de har været præget af usikkerhed og angst ved at drive gården selv uden for den tryghed, som fællesskabet havde givet. Omstillingen har særlig været svær for de ældre bønder. Men priserne på korn forblev fortsat gode, ja, de blev endda gyldne op til og under Napoleonskrigene. Så kom tilbageslaget med statsbankarotten, og først i 1830'erne bedredes tiderne langsomt.

Forøvrigt var det nok at tage fat på de første år efter udskiftningen. Markerne skulle indhegnes, og nye markveje anlægges. Der blev bygget jorddiger og gravet grøfter, et vældigt arbejde med datidens hjælpemidler. Da man i 1880'erne begyndte at indhegne markerne med pæle og den moderne glatte tråd, der senere blev forbedret med "pikke", forsvandt jorddigerne. Rester af de gamle toftediger findes endnu i byen.

Der blev ved udskiftningen ingen gårde flyttet ud af byen. Den første gård, der blev bygget ude på marken, var Peter Hansens. Den blev bygget i 1853 af Ludvig Hansen (f. 1804 på Chr. Møllers gård) på jorde, der var købt af H.P. Jørgensen (Damgårds ejendom). Der blev købt 26 tdr. land, toften, Magerløkken og mosen øst for byen. Gården brændte 1910, antændt af mergelbanen, der gik lige forbi. Den blev genopført, men et lille aftægtshus, der lå ved gården, blev ikke genrejst.

Koruphuse, navnet er først blevet til ved oprettelsen af to små hedebrug øst for byen. Sandsynligvis oprettet o. 1860. Det ene i en hedelod, der har hørt til den lille hjørneejendom i Korup, den anden, nord for vejen, i en hedelod, der har hørt til Chr. Møllers gård

I 1861 brændte en gård i Korup, der lå, hvor Brandenhoffs hus ligger. Det var manøvre det år, og soldaters uforsigtighed med tobaksrygning i laden var årsag til branden. Den blev ikke genopført på stedet, men flyttet ud vest for byen på en mark, der hed Hvidhøj, som gården fik navn efter. Ejeren af gården, Hans Sønnichsen, havde få år før giftet sig med Jørgen Nissens rige enke, Kestina Maria f. Hybschmann. Hun ejede ikke bare denne gård, men også gården, der lå lige vest for. Om denne gård er brændt samtidig eller senere nedrevet, er svært at sige, men det nuværende smedehus er opført i 1861, så der kan have været tale om en storbrand. Hans Sønnichsen søgte erstatning ved den danske stat, men sagen trak i langdrag, og først efter 1864 udbetalte den tyske stat erstatning.

Øst for Hans Sønnichsens nedbrændte gård lå byens største gård. Den ejedes i 1865 af Hans Jepsen Nissen. Der sker i dette år ret betydelige bortsalg af jord fra gården, og på disse jorde oprettedes tre nye brug. 50 tdr. land blev købt af Lorenz Jessen Møller, og ejendommen, som i dag ejes af Kurt Toft, blev oprettet på de såkaldte Åagre. Gården var i slægten Møllers eje til 1907, da den blev købt af Peter Toft.

Sydvest for denne ejendom, ved æ Mølgej, blev bygget et lille brug på 13 tdr. land for en stor del hedejord. Den første ejer hed Knud E. Iversen. Ejendommen blev forpagtet ud og senere solgt til Chr. Nielsen. I de sidste år af 1860 serne var der misvækst, rugen frøs væk om foråret, og det fortælles, at Chr. Nielsens far, der var forpagter, gik til Skærbæk, hvor ejeren boede, for at få lov til at høste lyng til at give kreaturerne. Ejendommen brændte i 1909 og blev ikke genopført.

Vest for Porsmosevej blev der også bygget ejendom på 13 tdr. land af Ludvig Hansen (Christensen). Han havde de første år

plads i Hejsel og drev så ejendommen i sin fritid. L. Hansen havde været dansk dragon og været med i krigen 1848-50 og ville gerne fortælle om sine oplevelser. Hjemmet her var præget af nøjsomhed og flid ud over det sædvanlige. Altid blev der arbejdet, hellig og søgn. Kun to dage om året, når man havde været til alters, gik man ikke ud på markarbejde, da blev man hjemme for at arbejde i haven.

I al den arbejdsiver kunne man sogar glemme selv de store højtider. Således fortælles, at man et år hentede grønkålen ind 1. juledag i den formening, at det var juleaftensdag. Fra en beskednen begyndelse voksede en gård frem med et efterhånden ikke ubetydeligt jordtilliggende.

Hans J. Nissen solgte også jord til Chresten Møller, alle marker nord for gården. Stamparcellen af Nissens gård blev i 1873 solgt til Klavs Nørgård.

På hedejord ind mod Hejsel og Bedsted sogneskel blev der o. 1870 bygget to ejendomme på jorde, der havde hørt til A. P. Jørgensens gård. (Erv. Petersen) Mads Madsens ejendom har været ejet af Peter Jacob Hansen og Jacob Hansen. Jacobs enke giftede sig med Mads Madsen, og ejendommen har til for et par år siden været i denne slægts eje.

I Martin Michelsens mark ligger den eneste bevarede kæmpehøj. Der har været flere, som marknavne antyder. Denne har nok været den største, idet den fik navnet Møgelhøj. "Møgel" er gammel-dansk og betyder -stor-. Vi har også stavelsen f. eks. i Møgeltønder. "møgel" er i daglig tale efterhånden blevet til "møl", og er som sådan bevaret i marknavnet Mølhøj.

M. Michelsens ejendom er bygget i 1871 af Peter Petersen med tilnavnet Krarup. Sønnen Peter fik gården efter sin far, men faldt i første verdenskrig, og ejendommen gik så i arv til en brorsøn

Peter Petersen. I 1931 blev ejendommen solgt til Martin Mayenburg, der 1947 solgte den til Martin Michelsen.



#### Møgelhøj.

Andreas Brix, s gård er opført i 1927 på Nørre-Mølhøj, på jorde ,der har hørt til P.A.Petersens ejendom, men senere solgt til Jes Peter Christensen. Gården blev opført af Andreas Christensen, og der skete en dramatisk begivenhed ved rejsningen, idet en sky-pumpe gik over og rev taget af, hvorved flere kom til skade. Gården købtes i 1931 af Nis Holm, i 1945 af Hans Nielsen, i 1948 igen af en Hans Nielsen og i 1951 af Jes Peter Brix. Den ejes i dag af sønnen Andreas Brix.

Viggo Beckmann byggede i 1935 en ejendom, kaldet "Hegnsgård", på jorde, der har tilhørt Hvidhøjgård. Efter at have bygget hus i Ravsted, blev ejendommen i 1970 afstået til Frede Andersen, Knivsig.

Carl Rydigers ejendom er bygget i 1914 på toftejord købt af Martin Møller. Den er bygget af Jes Fabricius, der havde ejet Henrik Hybschmanns gård. Han tog 20 tdr. fra den solgte gård og lagde til den ny ejendom bl.a. Tvehøj. Ejendommen er solgt til Carl Rydi-

ger i 1947.

Hvor Gustav Mayenburg har bygget villa lå indtil 1901 en fir-længet stråttækt gård, der ejedes af Peter Thode Hybschmann. Den nedbrændte af lynild, og blev ikke genopbygget på stedet, men flyttet vestpå. Gården ejes i dag af Andreas Brodersen. Nogle af jordene blev taget fra og lagt til aftægtshuset (P.L.Hansens ejendom). Sidstnævnte ejendom er bygget i 1884 af P.Th.Hybschmann. P.Thodes søn Jørgen Hybschmann omkom ved en tragisk ulykke på vejen hjem fra Rødekro med et læs kunstgødning.

På vestsiden af vejen syd for hjørneejendommen lå smedens og hyrdens hus, som for så vidt godt før i tiden har været et større hus med to lejligheder. Det nuværende smedehus er bygget i 1961 af sten fra Hans Sønnichsens ejendom, der om det huskes nedbrændte det år. Smedien var førhen af megen beskeden størrelse. Der var i smedien kun plads til een hest. I den nordre ende af smedien var indrettet bageovn. I 1908 sælges det jord fra, der i 1775 var lagt til kådnerstedet. Der var også en overgang brødudsalg i smedens stuehus.

Omkring århundrede-skiftet var der en smed i Korup, Fidde Smej, som han kaldtes. Han var kendt viden om for sin dygtighed til at besko heste. Hans kone Stinne trakterede kunderne med grogge og kaffepunch, og man ville påstå, at det i lige så høj grad hendes rundhændede traktement, der trak kunder til. Fra smedehjemmet udvandrede to unge mænd til Amerika, vist nok den eneste udvandring, der har fundet sted fra Korup.

Vest for vejen, lige over for Erv. Petersens gård lå til midten af forrige århundrede en gård. Den blev købt af A.P.Jørgensen (se gård nr.1) og er sandsynligvis blevet nedrevet. Jordene blev lagt til hans ejendom, så han blev den store jorddrot i Korup. Det



fortælles om ham, at han red rundt i markerne. Blev han tørstig sprængte han tværs over markerne til Ravsted for at få den slukket på een af kroerne der. Han var en stor "gårdslagter". Der foregik ikke mange gårdhandler her i sognet, hvor han ikke var med. Brændevinstønden i kælderen på gården var større end øltønden.

Da A. Jørgensen i 1874 sælger sin gård til Peter Nissen Grevsen fra Tågholm, flytter han om på een af ham opført ny ejendom (Johs. Jessen). Der var den gang betydelig mere jord til ejendommen, end der er nu. Hans enke Anne Cathrine bliver senere gift med Hans Sønnichsen, og ejendommen overlades til søstersønnen Jacob Thomsen Jacobsen. I denne handel var der en aftale, sandsynligvis kun mundtlig, hvis der overhovedet har været nogen, at Jacob Thomsen ved Anne Cathrines død, skulle erholde udgiften til hendes begravelse. Da hun døde nogle år efter henvender Hans Sønnichsen sig - han var nemlig meget påholdende - til Jacob Thomsen for at minde ham om "aftalen". Sidstnævnte mente ikke at være forpligtiget på nogen måde og henvender sig da til amtsforstandren P. Thode for at få et godt råd. "Do ska slet kæ, re dæ om nove", sagde P. Thode, "la do hin bare lich, han bliv, e før kjev a hin end dæ!"

I 1908 sælger J. Th. Jacobsen ejendommen til S. Sievertsen, der kom fra Sydslesvig, og denne sælger den så igen i 1930 til Johs. Jessen.

Henrik Hybschmanns ejendom blev efter brand flyttet over nord for bygaden. Det gamle hus af sypigernes er rester af den gamle gård, som Jørgen Hybschmann havde købt, og som blev nedlagt i 1879.

P. A. Petersens gård har ligget i den lille Sønderthft og er engang i 1800 tallet flyttet over nord for vejen.

Den gamle skole bygget i P. Beiers fortoft vil senere blive omtalt.

To gårde er flyttet ud på marken syd for Korup. Andreas Grevsen byggede i 1929 "Højagergård", på jorde fra hans gamle hjem, og på den anden side af vejen byggede Heine Petersen en ejendom på jorde, der engang har været købt af Søren Beier, men som oprindeligt har hørt til nedlagt ejendom nr. 9.

I 1935 blev der af Hans Matthiesen oprettet en købmandshandel i Korup. Den havde først til huse i hjørnejendommen, som på daværende tidspunkt ejedes af Anker Larsen. Senere var den indrettet i Chr. Møllers aftægtshus, indtil en ny butik blev bygget i 1935. H. Matthiesens byggede villa i skoletofte og afstod købmandshandelen i 1966 til Åge Petersen, der videreførte forretningen til 1970, da den blev nedlagt.

#### AFGRØDER OG DRIFTSFORMER EFTER UDSKIFTNINGEN.

Efter udskiftningen skete der de første mange år ingen større forandringer med hensyn til de afgrøder, som man hentede på markerne eller større fremskridt med hensyn til forbedrede redskaber. Pastor J. Koch fra Burkal har i en artikel skrevet noget om den mellemslesvigske slette og dens beboere, og hvori han også beretter om jorddyrkning i Slogs herred i midten af forrige århundrede. "Man pløjer en græsmark to gange, først tyndt så tykt til boghvede, som da sås på åben fure og derefter nedharves. Om efteråret gødes boghvedestubbene, gjødningen pløjes ned og så sår man rug, og næste år sår man rug i samme mark uden gjødning. Derefter ligger marken gjerne seks år til græs. Foruden disse almindelige sædeindtægter har også enhver gård små lave marker, der bruges til havre, blå foderkartofler og byg til husets behov."

Han beretter også noget om bøndernes materielle indstilling. Kom man f. eks. til gæst på en gård en aften skulle man først mønstre studene, og så blev der snakket vægt og priser, og han fortsætter: "Hvad Olympos var for grækerne, og Tempelfesten var for jøderne, det var Husum-marked for den slesvigske bonde." Denne karakteristik kan -naturligvis modificeret -også passe på den Korup bonde.

Udviklingen gik langsomt, men to væsentlige fremskridt i forrige århundrede skal noteres. For det første fik man den moderne svingplov til erstatning for den tunge hjuvplov, og så begyndte man også at udlægge markerne med kulturgræsser og kløver, og det skal også nævnes, at kartoffelen som afgrøde begynder at vinde indpas.

I sine erindringer fortæller Christian Hansen, Korup, meget udførligt om landbruget i slutningen af sidste århundrede, og vi lader nu ham fortælle:

"Agermarken var de fleste steder inddelt i otte skifter. Først såedes der boghvede, et lille stykke med kartofler, så rug og derefter anden kjærvs rug med staldgødning og så havre med lidt udlægsfrø. Fra 1885 begyndte vi at så en enkelt ager til med seksradet byg. Markerne lå efter pløjningen en fire til fem år i græs. I 1890 blev jorden merglet med engmergel, som vi selv smed op. Den sidste gang, jeg gravede mergel, var i 1894. Det var et usundt og svært arbejde. Der blev også kørt en del mergel hertil fra lejer i Svejlund og Terp.

I 1910 kom den første mergelbane hertil fra Øbening. Mergelen blev aflæsset i en stak på marken ca. 500 m<sup>3</sup>. Den blev, når den var sunket sammen opmålt. Prisen var ca. 3 mark pr. m<sup>3</sup>. I 1884 købte min far den første sæk kunstgødning. Den blev sået ud på marken ved mosen, man mente dog ikke at se nogen virkning. I 1888 begyndte vi med benmel til rug og i 1890 med tomasslakker og kanit,

men det var dog kun i små mængder. Omkring 1890 blev en del af den mark, der var beregnet til anden kjærvs rug tilsået med roer eller turnips, men dog kun på nogle gårde. Andre begyndte at dyrke foder-gulerødder, og i firserne såede nogle på de magreste jorde lupiner og rug hvert andet år. Ajlen blev omkring 1900 ikke samlet op, men kom med gødningen ind på møddingen.

Om foråret skulle grøfterne udbedres, ca. 60 dobbelt-skridt pr. dag, når der skulle tages af på begge sider og skovles i bunden. Det første levende hegn blev plantet af Simon Lund, det var ca. 1 km. Først efter den sidste verdenskrig kom der gang i læplantningen i Korup.

Sommerkornet blev i min barndom ikke sået så tidligt som nu. Havren midt i april, og seksradet byg i begyndelsen af maj. Boghveden o. 1. juni. Boghvede var en ustabil afgrøde. Den kunne give fra 2-20 fold. Den blev tærsket i frostvejr om vinteren. Kærnerne blev så udbredt i loen, og så kom der gang i støvlerne. Vi skulle helst i to timer gå eller løbe rundt i det, så kærnerne blev rigtigt afskallede. Boghvede kunne sælges til en god pris, og der var mange grynmøller dengang. Hos bønderne spiste man "targrød" to gange om dagen, morgen og aften med mælk eller øl til. Det smagte godt.

Skulle en mark udlægges med græsfrø, blev der sparet. Man brugte billige græs- og kløversorter. På de mest sandede jorde blev der ofte sået spergel til afgræsning. Der blev sjældent høstet hø på agrene. Ungkreaturene gik løse, men de var forsvarligt "fængslet" med hæller om forbenene og en forsvarlig klamp om halsen og så endda ofte koblet sammen to og to. På større gårde havde man også lejet "Hedreng" til pasning af dem. Kvægracen var korthorns. Var der en kobesætning på en gård på lo køer, købte man som regel til de

kalve, man fik, af nævnte antal køer, yderligere nogle stykker, så man årligt kunne sælge 12-14 staldstude til videregræsning i kogene.

Omkring 1900 kostede en ko tre hundrede mark, det var en forkarls årsløn. En stud kostede ca. 2000 mark, det var, hvad en andenkarl tjente. Fra 1895 gik priserne op, men folkelønningerne forblev stadig små.

Engene var dengang af stor betydning. Skulle en gård sælges, blev der altid spurgt, hvor meget en, der var til gården. I den henseende var vi heldige i Korup.

Omkring 1. nov. blev engene overrislet med vand fra æ Strøm, der løber gennem engene. I frostvejr blev der store isflager, så man kunne skøjte til Sdr. Ønlev. Særlig morsomt var det, når der kom besøg over isen fra Fogderup og Klovtoft, så var der liv og glade dage. Omkring 1. maj blev vandet ledet ud, og engene groede til med saftigt græs. Sidst i juni begyndte høhøsten. Indtil 1900 blev alle enge slået med le. En karls slet var 1-2 de. pr. dag. Der blev regnet een "afrager" til to slettere. Dagen var lang, fra kl. 4 om morgenen til kl. otte om aftenen. Høet blev revet sammen i strenge med håndrive. Man gik i en ganske bestemt orden fra "lilleledrenge" til forkarlen. Høet blev stakket med fork efter at være "tæmmet" sammen, og i den store flok af medhjælpere gik bonden og tog et nap med, og således placeret, at han kunne holde øje med hele flokken. I årene fra 1900-1905 begyndte hesteriven, æ "ragmaskin" at komme frem. Når høet var bjerget, blev hegnene eftersat og grøfterne rensat, så kreaturerne kunne komme på eftergrøden, og det var tiltrængt, for det var tit småt med græs på agerjordene.

Sidst i juli og først i august begyndte kornhøsten. Først rugen. Tre karle og tre opbindere kunne høste en 3-4 demat pr. dag. Gårdmanden selv satte i skok. Den første selvbinder kom til Korup i året 1900 på P.A. Petersens gård.



-der virksomhed og velstand gro, i tøndemål af traver.

Indtil midten af firserne kærrede man selv mælken på gårdene. Det foregik een til to gange ugentligt. Smørret solgtes til købmanden, men i 1883 begyndte man at levere mælken til Øster Terp vandmejeri. I 1885 blev Ravsted privatmejeri bygget, og så leveredes mælken dertil. Der var de første mange år ikke mere mælk fra Korup, Hejsel og Knivsig, end det kunne være på een vogn, trukket af en enkelt hest. Peter Krarup kørte i mange år mælk til mejeriet i Ravsted, og det foregik meget sindigt. Kun to dage om året havde Peter travlt, det var på hans egen og kong Christian d. IX, s fødselsdag. I 1887 blev der forsøgsvis gennem mejeriet udleveret 25 kg. foderkager for at højne kvaliteten, men der kom aldrig noget ud om forsøgets resultat. Gennem årene blev der efterhånden mange mejerier i den nærmeste omegn, der bejlede til leverandørerne i Korup bl. a. Hellevad Vandmølle, Fogderup og Bedsted. I 1924 fik Korup elektricitet.

" MIRAKELDOGTERE" OG ANDET GODTFOLK.

Før i tiden havde de fleste landsbyer folk, som havde særlige evner, når der skulle dogtereres på mennesker og dyr, og de beskedne kår, man levede under, nødvendiggjorde ofte, at man søgte dem og fik en billig om end ikke altid lige behagelig løsning.

Således havde Korup da før i tiden sin egen "tanddogte". Det var Jørgen Åkjær, der boede centralt i byen i hjørneejendommen. Var æ tanddogte hjem forgik tandudtrækningen i "klinikken". Det køkkenet, og tandlægestolen en køkkenstol. Var han i marken, foregik operationen derude. Man hentede selv tangen, blev anbragt i grøften med ryggen mod grøftekanten, Jørgen satte sit knæ på brystet af patienten, og så var han herre over situationen. Han satte også vorter væk med gennemskårne løg og ved at gøre korstes tegn og læse forskellige trylleformularer. Når han åreladede blodrige folk, brugte han igler, som blev fanget i vandløbene.

Var der tale om syge dyr, så var man stort set også henvist til den hjælp, man kunne få på stedet. Her tiltroede man Chresten og senere Martin Møller særlige evner. Var talen om f.eks. en vanskelig kælving, så gik der bud til dem, selv midt om natten, og de stod altid til rede med hjælp og bistand.

Der fandtes i Korup, som andre steder, mennesker, der var særprægede, lidt originale. En af dem var Peter Jacob, som var født på Madses ejendom ude på Vestermarken. Han var ikke større end tobak for en skilling, og han var ikke særlig arbejdsivrig. Ved rigsdagsvalget i 1907 havde kommuneforstanderen lovet ham kaffe og

kage, hvis han ville afgive en tysk stemmeseddel, som denne lovede at sende ham. Den kom også, men ved en fejltagelse, som datteren vist var skyld i, fik han den danske stemmeseddel med. Ankommet til valgstedet, ville man give ham en tysk stemmeseddel. Men han havde fået een af kommuncforstanderen i Korup, sagde han, og så fik han lov at stemme, for så vidste man, at stemmeseddelen var god nok. Han fik sin kaffe betalt og oven i købet en stor cigar, og det var ikke hverdagskost for Peter Jacob.

Han gik meget til bys for at få stoppet. Kommet ud kradse han det ud i lommen for at få stoppet et nyt sted og så fremdeles. Han var skarp og spydig i replikken. Engang han mødte Simon Lund, der var den længste karl i byen, siger denne til ham: "Æ ka it forstå, do vil rend så møj, do rende da din ben endnu kortere." Han fik følgende svar: "Ha do alle hør, at en agerhøn ka rend fra en stork". Når naboerne engang imellem bebrejdede ham hans spydighed med ordene: "Hvo ha do da en slem mund, Peter", så var svaret: "Og do en slem nejs!"

Gamle Clavs Nørgård, som ellers var en kærnedansk mand ville gerne prale af den smule tysk, han havde lært som fangevogter i krigen 1870-71. Da man i Korup i 1908 skulle til Tønder for at vælge en skolerepræsentant var Clavs med. De kom ind i en stor sal, og Clavs sad nærmest ved døren. Da kom en springfyr ind og spurgte: "In welcher Angelegenheit sind Sie eigentlich hier?" Da kunne Clavs ikke give svar. Han rømmede sig højlydt et par gange og flyttede på stolen, andet svar gav han ikke. De fik et par punche i Tønder og senere på vejen hjem i Øster Højst kro. Clavs lod da et par ord falde på tysk. Det undrede de andre, i Tønder kunne han ikke



meget."Nej," sagde Clavs," jeg skal sige jer,når jeg skal snakke tysk,kommer jeg let til at svede,og da jeg blev spurgt i Tønder, stod solen så højt på himlen.Nu har den dukket sig,nu resikerer jeg det."Han bar en mindemedaljon fra 1870-71 bundet i urkæden. Da han engang var til rigsdagsvalg i Ravsted,bad tyskerne i lokalet,der ikke kendte ham,synge en sang.Clavs og Bendix,der også var fra Korup,stemte så i med sangen:" Vi er kun få,men vi er de samme,vi er en gren af den danske stamme".Tyskerne blev rasende,og det kom til at betyde noget for Bendix s næring,han var nemlig autoriseret kreaturvasker,og der var mange tyske gårdmænd i sognet.

#### BRYLLUP OG BEGRAVELSER.

Blandt de mange fester,man fandt anledning til at fejre for dette eller hint,var et bryllup i byen en fest,man så hen til med særlig forventning og glæde.Alle var som regel bedt med om ikke til førstedags-gildet,så til anden.En af de ældre i Korup erindrer et bryllup fra århundrede-skiftet,hvor han som elleveårig var bedt med til andendagsgildet.Man var inviteret til brød om middagen.Bryllupper blev sædvanligvis holdt i hjemmet,og alt var ryddet ud i æ"pissel " for at kunne blive plads til så mange som muligt.Ved dette bryllup her var der forøvrigt så mange med,at det havde været nødvendigt at leje telt.

Bryllupsmiddagen bestod af steg,ikke vinsuppe og flæsk, som ellers var højtidsmad ved fester.Kartoflerne kom først ind, men kneb det betids at få stegen frem,så istemte selskabet en form for talesang:

"No ska vi ha æ ronnevæ slavt,  
no ha vi fåt katøfle nok."

Dette fik sat gang i skafferne, og snart tyggede alle velbehageligt på den gode mad. God mad blev der sat pris på den gang, hvor "targrøe" og stegt flæsk var hverdagskost. Der blev ikke drukket meget til maden, men der var en spontan glæde ved sådan et komsammen, og det kom snart til udtryk i sang. Ikke sange af sangbogen, heller ikke skrevne festsange, men gamle viser, man kunne udenad. Der blev holdt tale og fortalt historier, og var man så færdig blev der ryddet til side, og dansen kunne begynde. De, der ikke var danselystne, fandt sig et hjørne og fik sig et slag kort. Det man nu ventede på var punche-bowlen, og var stemningen af al den gode mad flovet lidt af, så steg den nu igen til nye og ukendte højder. Festen varede som regel til den lyse morgen.

Til begravelser var der også knyttet særlige skikke, der sikkert har rod langt tilbage i tiden. Der blev som regel gjort meget ud af en begravelse. Man havde i byen een, der blev kaldt "æ bymand", en fast bestilling, der sædvanligvis var tillagt en ungarl. Han gik fra gård til gård og meddelte dødsfaldet og indbød senere til begravelsen. Denne foregik som regel om formiddagen. Klokken ni var man bedt til kaffe, så sang man en salme og præsten talte "et Guds ord". Præsten talte igen ved graven og for en særlig godtgørelse i kirken. Halvdelen af byen -øster- eller vesterbyen- var efter begravelsen bedt til middag, kaffe og aftensmad. Mange steder gav det også punch ved sådanne begravelser, ærøl, som man kaldte det, og man kunne da opleve, at der blev bragt en skål for den afdøde.

Ved bryllup og begravelser var det skik, at der gik en tallerken rundt, og beløbet, der kom ind, blev fordelt blandt de "husarme", fattige, der ikke ville modtage fattighjælp.

## NATIONALE OG RELIGIØSE FORHOLD.

Befolkningen i Korup har altid været sig sit danske sindelag bevidst. Den slesvig-holstenske bevægelse, der i forrige århundrede fik et stærkt tag i vide kredse i andre dele af sognet, blev klart afvist her. Mange unge opterede for Danmark, hvilket den fransk-tyske krig 1870-71 naturligvis også var medvirkende årsag til. Om stærk bevidst danskhed vidner en gårdmands skæbne om. Han solgte sin gård og flyttede til Danmark, fordi han ikke kunne holde ud at være under prøjservældet. Men lykken var ham i mod, han vendte tilbage og endte sine dage på fattiggården i Knivsig.

Der var også tyske sympatier i befolkningen, som i udlændinghedstiden voksede sig stærkere, men det danske har altid haft klart overvægt. Dog har man, såvidt det kan spores, aldrig haft stærke nationale modsætninger, det at man havde forskellig sindelag har sjældent virket forstyrrende ind på et godt naboskab og på byfællesskabet. I denne forbindelse skal P. Th. Hybschmanns navn nævnes. Han var kommune- og amtsforstander fra sidst i 1860'erne, en særpræget personlighed afholdt af danske og tyske for sin retlinede karakter. Et enkelt træk, som her skal fortælles, viser det. Han blev engang kaldt til Tønder til landråden, der pålagde ham at sørge for, at der blev rejst en flagstang ved Korup skole. "Der kommer ingen, så længe jeg er amtsforstander, for det er imod befolkningens ønske", var hans svar. "Hvis vi nu rejser en flagstang i morgen, hvad så?" "Så går jeg af som amtsforstander i dag", var hans prompte svar. Der kom ingen flagstang op, før et halvt år efter hans død.

I sine erindringer fortæller H.P.Hanssen, at han engang rejste rundt her på egnen for at skaffe sig nogle indtryk om danskheden. Han overnattede på en gård i Korup, hos Martin Møller og fortæller, at det ikke var den stærke bevidste danskhed, han fornemmede, men det var nogle gemytlige mennesker at være sammen med, der satte pris på et spil kort og en god kaffepunch.

Som det kan forstås har man ikke skiltet med sin danskhed, men det er uden for al tvivl, at den er blevet plejet med en inderlighed og en varme som i tusinder af andre danske hjem.

Christian Hansen fortæller, hvordan de i hans barndomshjem pyntede juletræet med dannebrogssflag. Når juletræet så tredie-juledag blev sat ind i æ pissel, der havde vinduer uden gardiner, og de vendte ud mod gaden, så blev flagene pillet af, man ville ikke risikere noget.

Engang præsten fra Ravsted var nede i skolen for at overvære religionsundervisningen, samtalede han med børnene om Treenigheden. Det kneb præsten at få lirket et svar frem på det første spørgsmål: Hvem Gud Fader var. Det gik ulige lettere med det næste spørgsmål: Hvem Guds Søn er. "Han er dansk", kom et prompte svar fra den lille Cathrine af Peter Nissens.

Forøvrigt var P.Nissen Petersens og senere Søren Beiers hjem det førende hjem i national henseende. Her havde Sprogforeningen sit bibliotek, og her blev der afholdt hemmelige nationale møder med de nationale ledere i landsdelen. Der gik personlig indbydelse rundt, ikke til møde, men man blev indbudt til kaffegæst.

I sine erindringer fortæller Chr.Hansen også om afstemningstiden og afstemningsdagen. Kort om det sidste. Afstemningen forgik i skolen. Flagene var hejst ikke mindst til ære for dem, der kom nord-

fra. Skønt man ikke måtte agitere, havde man ikke undladt at hænge de danske afstemningsplakater op i forstuen i skolen. Een af dem, der afgav sin stemme, har tegnet sig særlig klart i Chr. Hansens bevidsthed. Det var gamle Peter Grevsen. Da han fik udleveret sin stemmeseddel, gik han frem til stemmeurnen højt sigende: "Ja, så stemmer vi vos da i Guds navn hjem til Danmark", og den gamle mands øjne strålede.

Da afstemningsresultatet var kendt - 78 danske og 28 tyske blev der festet til kl. to om natten. Der blev sunget og drukket kaffe (der var een, der fik 14 koppe) og holdt taler. Mange af dem, der holdt tale den aften havde aldrig før og vel næppe hele siden taget ordet i en så stor forsamling. Det fortæller noget om, hvor nær man var knyttet sammen i en stor fælles glæde.

I slutningen af halvfemserne gik der en religiøs vækkelse hen over Nordslesvig, og denne vækkelse nåede også Korup. Det forkom i begyndelsen mange mærkeligt, at noget, der havde med Gud at gøre, kunne foregå uden om præsten og kirken. Således fortæller Chr. Hansen om, hvor forundret hans far var blevet, da han en aften i Bedsted hvor han var ovre for at handle grise, hørte om, at man holdt samtalemøde med bibellæsning og salmesang uden at præsten var til stede. Nu kan noget af forklaringen vel være, at han kom fra et sogn, hvor man havde en meget ortodoks præst. Det var nemlig tre ting pastor Jessen i Ravsted altid taledede imod og noget, han var bange for. Det var katolikker, socialister og så Indre Mission. Hvad det sidste angik, var det af frygt for at de så blev borte fra kirken. Men trods præstens formaninger kom den Indre Missionske bevægelse til sognet og fik stærk fodfæste navnlig i Korup og Fogderup.

Det første missionsmøde blev holdt i Koruphuse, og da flere sluttede sig til, blev der afholdt møde på omgang i hjemmene, også

ofte med talere udefra. I skolen i Korup blev også holdt møde, om præsten ellers ville give sin tilladelse dertil. Man får et lille indtryk af, hvor stærkt man var grebet af bevægelsen og vækkelsen ved at høre om, hvor langt, man kunne gå en aften for at være med til disse møder. Da pastor Tiedje blev præst i Ravsted i 1909, kom det til et samarbejde mellem kirken og Indre Mission, dog blev der passet nøje på, at det kristelige og det nationale blev holdt ude fra hinanden.

#### Korup Kommune.

I den tyske tid udgjorde Korup sammen med Hejsel og Knivsig en selvstændig kommune. Alle bosiddende mænd over 25 år med tysk statsborgerret tog del i møderne og havde stemmeret i forhold til deres grund- og bygningskat, og det var for Korups vedkommende mellem 1-5 stemmer. Kommuneforstanderen var valgt af denne forsamling, men valget skulle stadfæstes af landrådet efter indstilling fra amtsforstanderen. Den første kommuneforstander var P. Th. Hybschmann, og efter hans død Jes Peter Christensen. Møderne blev afholdt på skift i gårdene, eet år ad gangen. Der blev serveret kaffe og "kavringer", som dog snart blev afløst af bagerbrød og småkager. Der var også bevilliget to punche til de ordinære møder, ellers hjemmebrygget øl, og så kunne man få piberne stoppet.

Først i november holdt man "byssens regnskab". Da blev jagt, fiskeri og engvejene udlejet (til høslet for husmændene). Navnlig fiskeretten i Arnå kunne blive dyr. Indtægterne blev fordelt mellem gårdene i forhold til grundskatterne. Dette møde havde et sær-

ligt præg, idet det begyndte om eftermiddagen med kaffe. Klokken otte fik man brød med the og siden så mange kaffepunche, man kunne drikke. Det gik ofte voldsomt til og kunne ende i alvorlige slagsmål.

I 1897 kom der til stærke meningsudvekslinger om udskænkning af kaffepunche, særligt ved det omtalte møde om efteråret. De hjem, der sluttede sig til Indre Mission ville begrænse drikkeriet, men da der ikke var stemning og flertal for det, resulterede det i, at kommunalforsamlingerne i mange år ikke blev afholdt i disse hjem.

Når der blev indkaldt til møderne gik en skriftlig meddelelse rundt til hjemmene, to løbesedler, den ene gik mod øst og den anden mod vest. De skulle efter bestemmelserne være affattet på tysk, men dette blev ikke altid overholdt.

Bølgerne gik sommetider højt på møderne. Da der f. eks. en gang fra Ravsted Sparekasse blev skænket et beløb til fortov i

Korup, stemte de udenbys imod, og gaven blev forsmået. Sagen blev optaget på ny, og med een stemmes flertal blev det så vedtaget. Ved bygadens asfaltering er kantstenene i dag forsvundet. Også om fordelingen af de vejstykker, som hver enkelt gård skulle vedligeholde, kunne der opstå strid, og man sagde da drøje sandheder til hinanden. Plantningen af alletræerne, hvoraf der stadig står nogle, gav også anledning til strid.

I 1907 havde man en drøftelse om en fælles telefon, som skulle installeres hos Julius Møllers, og det ville koste 50 mark årlig. Det mente mange var alt for dyrt, der var een i Ravsted, man kunne gå op og bruge. Der lå også i protesten, at man var imod dette "nymodens kram", og det kom til udtryk af een, som sagde: "De æ no møj af di ny ting, de æ godt, men de æ møj a de gammel de æ bæé"

Der kunne ved valg af kommuneforstander og stedfortræder ofte komme til rivninger, og da særlig ved godkendelser ved landråden.

I 1919 blev Christian Hansen valgt til kommuneforstander, og i næsten 30 år repræsenterede han Korup i det senere fælles Ravsted sogneråd.

Der blev til 1939 holdt grande i Korup, men da der efterhånden ingen sager var at behandle, besluttede man, at det skulle være det sidste møde. En århundred gammel tradition var hermed hørt op.



#### UNDERVISNINGS- OG SKOLEFORHOLD I KORUP.

Allerede på et tidligt tidspunkt er der blevet givet undervisning i Korup i en såkaldt "bondeskole", oprettet og betalt af bønderne. Undervisningen har sandsynligvis fundet sted på omgang i hjemmene, deraf navnet "omgangsskole". Fagene der blev undervist i var læsning og bibelhistorie, og om læreren har været i stand dertil, så i begrænset omfang regning. Læreren, som var fæstet af bønderne til dette job, havde naturligvis ingen uddannelse, og har i de fleste tilfælde kun nødtørftigt behersket læsningens kunst. Det kunne være en invalid, der derved kunne tjene til livets opretholdelse, eller een af karlene på gårdene, der ved siden af andet arbejde i vintermånederne "holdt skole".

En regelmæssig og systematisk undervisning har der ikke



været tale om, arbejdet derhjemme er gået forud for alt andet, og har man tilligemed haft en betalingsordning, der stod i forhold til fremmødet, har tilslutningen nok ofte været ringe. Det siger sig selv, at kun børn, der havde "æ griftøj" i orden fik lidt ud af det, og dog må det undre, når man ser gamle af bønder underskrevne dokumenter her på vor egn, at der sjældent står anført "med ført pen". Man har altså også lært at skrive, om ikke andet så ens eget navn.

Der har nok også ved siden af den her omtalte bondeskole været givet undervisning i degneskolen i Ravsted for børn, der skulle føres frem til konfirmationen, hvor der var stillet krav om, og hvor der er blevet eksamineret i børnelærdommen: Trosbekendelsen og Fadervor.

Fra 1779 har vi de første sikre oplysninger om at der blevet holdt skole i Korup. Da fik byen et skolehus, men uden bolig for læreren. Knivsig har skolemæssigt set altid hørt til Korup, men Hejssel har stadig efter 1779 en omgangsskole.

Der er vel nok fra myndighedernes side blevet givet tilskyndelser til bønderne om at give børn undervisning, men der blev aldrig stillet ultimative krav, når det ses bort fra børnelærdommen, der skulle være tilegnet som en betingelse for konfirmationen, da den blev indført. Des mere prisværdigt er det da, at bønderne stort set af egen fri vilje selv har etableret en undervisning, hvor mangelfuld, den så end har været.

I slutningen af 1800 tallet var det derimod slut med bøndernes frihed til selv at bestemme omfanget af den undervisning, der skulle gives børnene. Der blev fra myndighederne stillet krav om og det endda med et alvorligt bødepålæg på 1 mark daglig pr. husstand at få rejst et skolehus, det før omtalte. Om der også er stil-

let krav om mere fasthed ved ansættelse af lærer vides ikke. Men noget tyder på, at man også i 1779 ansætter en fast skoleholder.

Det gamle skolehus kan da være opført i to tempi. Selve skoleklassen i 1779, og senere i 1806 er bolig og stald blevet bygget til.

I 1804 udkommer et skoleregulativ for Tønder Provsti, som lægger skolevæsenet i faste rammer. Skoledistriktet bliver fastlagt, og Hejssel bliver lagt under Korup. I lærerlønnen indgår der bolig, stald og jord. Den ovenfor omtalte udvidelse finder da sted. Da skolen ligger i P. Beiers fortoft, får den også jord fra denne gård, 3,4 ha. agerland, og det bliver den ene af markerne, som gården havde fået tillagt i 1775, 2 km. vest for byen.



Det gamle skolehus set fra nord. Der var skolestue i vestenden. Her er et par fag brækket ned. Pumpen stod på den modsatte side af gaden.

Lærerlønnen rettede sig efter skoledistriktets størrelse og økonomiske forhold, og da Korup var et af de mindre og fattige, har løn-

nen næppe nået mindstefordringen. Efter den skulle lønnen i begyndelsen være fri bolig, have, indtægten af skolejorden, 3 tdr. rug, otte læs tørv og 108 mark kontant.

Der sker i tidens løb forandringer og forbedringer i lønnen. I 1844 går man endda så vidt, at man sætter mål på tørvene.

vene, de skal være ni tom. lange, 3 1/2 tom. tykke og lige så brede. Indtægterne fra 1880 til 1920 bestod af indtægterne fra skolejorden, både spænd- og håndtjeneste undtagen tærskning og pasning af kreaturerne. Markarbejdet blev udbudt til licitation, og i 1914 beløb det sig således til 200 mark. Var læreren gift påtog hans kone sig rengøringen og opfyringen tilligemed håndarbejde for pigerne. Foruden et fast pengebeløb på 1200 mark fik læreren lo læs hø, otte tdr. rug, fri brændsel og fri bolig.

Om selve undervisningen og hjælpemidlerne er oplysningerne før 1870 få og spredte. De første lære- og læsebøger har været "Fibelen", katekismus og Bibelen. Senere kommer provst Prahl's Bibelhistorie til. I 1840 indføres Birchs læsebog: Naturen, mennesket og borgeren. Af tyske bøger bruges fra 1844 Wilmsens: Kinderfreund og fra 1845 læsebog af Nissen, Hermannsen m. fl. I regning brugtes Nissens regnebog for begyndere og For den tilvoksende ungdom. Desuden Kroymanns Regnebog. Regneundervisningen synes altså at være foregået dels på dansk og dels på tysk. Den indbyrdes undervisning blev her, som vel i det hele taget ved de små skoler kun delvis indført.

Omkring 1872 har sprogundervisningen (dansk og tysk) bestået i læsning, skriftlige oversættelser fra dansk til tysk og omvendt, genfortællinger på dansk og tysk og diktater på tysk. I regning bruges Kardels: Kopfrechenbuch, så da forgår sandsynligvis al regneundervisning på tysk. Ligeledes geografi og historie. Religionsundervisningen og deri indbefattet udenadslæren af salmevers foregår på dansk. Af sange indøves i 1873 både danske og tyske sange. Samme år nævnes første gang, at søndags-evangeliet gennemgås om lørdagen på dansk. I 1882 indføres tysk katekismus, og fra 1. maj 1890 er al religionsundervisning på tysk. Der havde været mu-

lighed for at bibeholde denne undervisning på dansk, men der gik en tysk liste rundt, og da der var mange optanter, der ikke havde stemmeret, blev der flertal for at fjerne den sidste rest af det danske sprog i undervisningen.

I 1874 blev der købt jord til en ny skole. Hans Sønnichsen, Hvidhøjgård, byttede sine tofter i byen med det vest for Korup liggende skoleland, tilligemed 3000 mark. Samtidig begyndte forhandlingerne om byggeriet. Den 23. maj sendtes et overslag til regeringen. Byggesummen var anslået til 19830 mark. Regeringen nedsatte beløbet til 19512 M. Kommunen var forskrækket over den store sum, og søgte udgifterne nedsat ved forskellige besparelser. Byggesummen blev på denne måde nedbragt til 18512 mark. Regeringen forlangte, at værdien af håndlangerarbejdet og kørsel skulle fradrages, og af restsummen 15492 mark, tilbød staten at betale halvdelen og desforuden merudgiften på skolejorden. Først i 1877 påbegyndtes skolebyggeriet og færdiggjordes samme sommer.

Et ønske fra de Hejselboere, om at få skolen placeret mellem Korup og Hejsel blev afslået.

Læreren og læreremadammen var de eneste i Korup, der blev tituleret med "De".

#### SKOLEHOLDERE I KORUP.

Den første lærer i Korup, der kendes ved navn, er Anders Peter Jacobsen. Han stammede fra Solderup og blev pensioneret i 1813 og dør 1815 i Korup. Han er sandsynligvis den første fastansatte lærer og kan have begyndt i 1779 i det gamle skolehus.

Hans efterfølger er Hans Jørgensen, født i Fogderup d. 3/3. 1792. Hans forældre havde den gård, som nu er nedlagt, men som lå i den toft, der er blevet brugt til sportsplads, og hvor den ny skole skulle være bygget. Han er uddannet på seminariet i Tønder. Han bliver gift i Korup i 1822 med Ane Dorthe Hansdatter, datter af Hans Nissen (Chr. Møllers gård) og Johanne f. Hybschmann. Hans Jørgensen kø-

ber, eller mere sandsynligt ved sit giftermål med Ane Dorthe arver nabogården ( Damgårds), idet der var nært slægtskab mellem familierne på disse to gårde. Hans Jørgensen flytter om på gården, og lejer lærerboligen ud. Han dør 1839 i Korup kun 47 år gammel. Hans søn, Hans Peter, der blev gift med degn Christensens datter i Ravsted, overtager gården.

Den ny lærer Jens Iversen (1839-45 ) var født i Hønkys d. 28/4.1817. Han havde eksamen fra Skårup på Fyn. Han kom fra Årslev, hvor han havde været biskolelærer. Iversen boede ikke i skolehuset, men på gården hos Hans Callesen (E. Petersen). Han var ugift. 1845 bliver han degn i Abild og flytter senere til Bredebro, hvor han døde.

Hans efterfølger er Cornelius Bonnichsen (1845-51 ) f. d. 7/9-1812 i Stemmild, Burkal sogn. Også han var uddannet i Skårup. Han er ugift, da han kommer til Korup og logerer sig ind hos Jørgen Åkjær. Da han gifter sig flytter han ind i lærerboligen, der til bøndernes store ærgelse måtte grundigt istandsættes, efter at have været lejet ud så længe. I 1851 flytter Bonnichsen til Solde-  
rup i Hostrup sogn.

Fra 1851 til 1859 er Christian Heinrich Koch lærer. Han er født d. 16/6.-1823 i Åbenrå. Fra Korup flytter han til Ladelund.

Omkring 1860 er Christian Alexander August Pries lærer. Vi ved ikke meget om ham, bortset fra, at han er uddannet på Lyngby seminarium, og at han var meget dansksindet, sandsynligvis i lighed med alle de foregående.

Fra 1862-64 var Christian Peter Petersen lærer. Han er født i Harris, Brede sogn, o. 1840. Han var svagelig, men det afholder ham dog ikke fra at melde sig som frivillig til den danske hær i 1864.

I slutningen af dette år var en Tønder seminarist Thies Hansen Jakobsen f. d. 26/11-44 i Kastrup, Gram sogn, ansat som vikar

i embedet. Efter at seminariet efter krigen var reorganiseret besøgte han den danske afdeling. I 1871 blev han degn og lærer i Ravsted, hvorfra han flytter til Broager 1887.

Efter ham kom en hjemmelsmand i embedet, nemlig Andreas Christensen f.d. 28/4-1839 i Hynding, Ravsted sogn. Han er i embedet fra 1865-66, da han bliver afskediget på grund af edsnægtelse. Han bliver dog senere lærer i Udbjerg, men allerede året efter flytter han til Rangstrup.

I 1867 er der en lærer Hansen i Korup. Han ved vi kun om, at han fik en bullen finger, der måtte amputeres. Derfor havde han en tid en ung lærer Hartvigsen som vikar.

Fra 1867-70 var Frederik Thielsen f.d. ? i Borg, Brede sogn, lærer. Han blev senere lærer i Ellund, Hanved sogn.

I 1870-77 er Jes Thomsen lærer. Han er født i Kjestrup i Vilstrup sogn. Han var kun 20 år gammel, da han tog lærereksamen, og havde, før han kom til Korup, været hjælpelærer i Daler. Lærer Thomsens kone døde efter det andet barns fødsel. I 1874 gifter han sig igen. Han drev ikke selv skolejorden, men pagtede den ud for 62 daler og 2 skil. Han flyttede tilbage til Daler, hvor han blev degn.

Fra 1879 til 82 var Jacob Friedrich Andreas Petersen lærer. Han var født d. 10/7-1853 i Lundbæk, Tinglev sogn, og før han kom til Korup havde han været lærer i Havsted og havde giftet sig med en Havsted-pige Anne Eline Schaumann. Der blev i dette ægteskab født 18 børn. Lærer Petersen forlangte en særlig godtgørelse for at tænke op i kakkelovnen om morgenen, men skoleforstander Simon Lund, underbød ham og var en tid lang oppe i skolen og fyre op, indtil lærer Petersen overtog det for den af Simon Lund forlangte pris. Efter nogle års lærergerning i Emmerlev, flytter han i 1888 til Ravsted som degn og lærer.

I 1882 havde skolen en kort tid en vikar Dirk Dirksen, hvis slægt i dag lever i Flensborg og er kendt inden for det danske arbejde i Sydslesvig.

Den 13. april tiltrådte en ny lærer embedet, Hans Christian Hansen, der var født d. 18/10-58, i Lysabild. Han flyttede i 1885 fra Korup til Felstedskov.

Fra februar til maj dette år var der ingen lærer, og vi må formode, at embedet er passet af de andre lærere i sognet.

I 1885 tiltrådte lærer Jens Peter Hansen Embedet. Han var født d. 24/12 1861 i Svejrup, Felsted sogn. Han kom fra Nr. Løgum, hvor han var blevet gift med degnens datter. Fra Korup flytter han allerede i 1886 til Tirslund.

I de næste to år læses embedet af en vikar Hartvig Møller fra Løgumkloster. Han havde været sømand og mistet en arm. Mens han var i Korup førte han proces med rederiet og fik også tilkendt erstatning på 10.000 mark. Børnene kaldte ham "Skipper", og han kunne slet ikke holde disciplin. Mange forældre tog deres børn ud af skolen og sendte dem dels til Klovtoft og dels til Ravsted. Den dag han tog afsked havde de taget overskærne løg med i lommen, som de gned øjnene med for at få dem til at løbe i vand.

Den 1. dec. 1888 tiltrådte Rasmus Lorenzen embedet. Han var født d. 7/8-1859 i Frøslev. Han kom fra Mellerup i Agerskov sogn og var enkemand og havde en lille pige på 5 år. Kort tid efter han var kommet til Korup gifter han sig med sin husbestyreinde. Han var dygtig, men meget streng og slog både piger og drenge med spansk-røret. Han var selskabeligt anlagt og plejede omgang med beboerne. Var forøvrigt også stærkt dansksindet. Engang kom kredsskolelederen kørende i sin lukkede vogn. Danmarkskortet, der altid hang på væggen måtte hurtigt udskiftes med Tysklandskortet, og også hans lange pibe måtte fjernes, han røg nemlig altid i timerne. Det bad

han drengene om, mens han gik ud at tage imod. Det gik let med pi-  
ben, men kortet gjorde knuder og så hængte man hurtigt Tysklands-  
kortet op for det danske. Da lærer Lorenzen så det blev han nervøs,  
men det blev heldigvis ikke opdaget. Det var under lærer Lorenzen,  
at den førømtalte episode med den lille Cathrine af Peter Nissens  
og præsten fandt sted. I 1893 blev lærer Lorenzen andenlærer i Lø-  
gumkloster.

Den 6. april 1893 fik Korup igen en ny lærer. Det var Carl  
Bruhn f. d. 7/4-1873 i Arnæs ved Slien. Han kom lige udklækket fra  
Eckernførde seminarium. En flot fyr var han, høj, mørk og smuk, men  
han kunne ikke et ord dansk, og een af de store drenge, der sad ø-  
verst var tolk for læreren, når han talte til de små, der ikke kun-  
ne et ord tysk. Han fik dog hurtigt lært det danske omgangssprog.  
Forøvrigt var han flere gange indkaldt til soldatertjeneste, og de  
øvrige lærere i sognet holdt skole en eftermiddag om ugen skifte-  
vis. Bruhn var meget omsværet, men den udkårne blev Simon Lunds  
husjomfru Cathrine Gottfriedsen fra Skovby.

En stor begivenhed i lærer Bruhns tid var generalsuperinden-  
tentens (Kaftan) visitats i Ravsted d. 17. juni 1893. Samme år  
fortælles første gang om en skoleudflugt. Turen blev foretaget  
sammen med Fogderup skole og gik til Dybbøl og Sønderborg. I 1899  
var generalsuperintendenten igen på visitats. Læreren samtalede med  
børnene om Johs. kap. 3 vers 15, og det fortælles, at læreren fik  
ros. Den 20. sept. flyttede lærer Bruhn til Rinkenæs.

Den 1. okt. 1901 tiltrådte den ny lærer Andreas Molsen f.  
d. 21/3-1871 i Flensborg. Han kom fra Bodsøl-Ballum. Ved indsæt-  
telsen talte pastor Jessen over 1 Tim. 4,16 ( Giv agt på dig selv  
o.s.v. ). Molsen var en meget klog mand og en dygtig lærer, men fla-



sken var hans ulykke, og der går mange historier om hans farter. Han er den første lærer, der holder juletræ med børnene. Befolkningen ønsker ham i 1905 fjernet på grund af hans mange udskejelser, og han bliver da tvangsforflyttet til Sofiedal. Senere bliver han degn og lærer i Randerup, men bliver til sidst afskediget.

I en kort tid var der en lærer, der hed Franz Weinkauff f. d. 12/5 1885 i Torgau, men han blev afskediget samme år.

Den 1. okt. 1905 blev Marius Petersen indsat i embedet. Han var f. d. 8/11-1876 i Vestre ved Ladelund og havde været lærer i Grøde, Husum amt. Han er den mest tyske lærer Korup har haft, og han kom af den grund hurtigt i modsætningsforhold til mange af hjemmene. Han var dygtig og havde en vældig indflydelse på børnene, og hans fortyskningsiver bar også i nogen grad frugt over for dem, der kom fra blakkede hjem. Under ham får Korup skole flagstang. I skoleprotokollen står indvielsen af denne meget udførligt omtalt. Festen forløb iøvrigt ikke uden genvordigheder. For det første var det svært at finde en mand, der ville afbarke granen til flagstangen. Den dag flaget første gang skulle til tops rev det sig løs og havnede i et stort træ til megen morskab for de danskere, der på afstand betragtede festen. Heldigvis var der en telefonarbejder i nærheden, som kom til undsætning, og festen kunne fortsætte. Det var også, mens Marius Petersen var lærer, der var røre om skoleforstander valg. De skiftende kandidater blev ikke godkendt på grund af dansk sindelag. I 1909 flyttede M. Petersen til Burg på Femern.

Den 11. okt. samme år tiltrådte Hans Peter Andersen som lærer. Han var født d. 16/9-1851 i Golbæk ved Hellevad. Han var en ældre lærer, der havde haft pladser mange forskellige steder, sidst i Borg ved Bredebro. En typisk lærer af den gamle type var han, pligttopfyldende til det sidste. Alle forordninger, der under krigen kom fra

øvrigheden blev overholdt til det sidste, og han troede på de tyske sejrsmeldinger som på et evangelium. I 1916 faldt han for aldersgrænsen, men indvilligede i at fortsætte, og fra 1917 var Andersen og lærer Rolfs, Ravsted ene om at passe skolevæsenet i sognet. Da krigen i 1918 var forbi ønskedes kejserbilledet fjernet fra skolen. Andersen satte sig imod det, men en middagsstund kom så Søren Beier hen i skolen, tog kejserbilledet ud af rammen og gav denne til læreren og bad ham gemme den til et billede af kong Christian. Sagen blev indberettet og der kom bud fra amtsforstanderen, at det igen skulle hænges op på sin plads i skoleklassen. Det turde Andersen dog ikke af frygt for beboerne.

I 1919 begyndte børnene igen at læse og lære dansk i skolen. Andersen var delvis dansk uddannet, så han magtede opgaven. I slutningen af 1919 tog han sin afsked.

I januar 1920 kom andenlæreren fra Ravsted, Falck, til Korup. Al undervisning foregik nu på dansk med tre ugentlige tysktimer. I sommeren 1922 rejste han på sommerferie hjem til Rømø. Der blev han syg og vendte ikke tilbage. Han døde året efter.

Efter at lærer Jessen en kort tid havde virket som vikar, blev lærer Beck vikar. Han søgte stillingen og blev indstillet og kaldet først som aspirant og senere fast lærer. Han var en dygtig, men streng lærer. Han blev formand for den indre missionske kreds i Korup og ledede det kristelige ungdomsarbejde. Senere blev han organist ved Ravsted kirke. I marts 1938 blev han pludselig syg og døde efter tre dages hårdt sygeleje.

Efter lærer Becks død var embedet besat med vikarer, indtil det blev besat d. 1. dec.-39 af lærer Fr. Thomsen. Han gjorde et stort arbejde både i skolen, men også udenfor i danskhedens tjeneste under besættelsen. I 1946 rejste han til Sydslesvig som lærer i Aven-

toft.

Efter lærer Thomsen var det vanskeligt at få embedet besat. Forskellige vikarer underviste, længst fru Ingrid Beier.

I 1949 blev friskolelærer Jacob Jeppesen ansat. Han virkede til 1959, da skolevæsenet i sognet blev centraliceret, og børnene fra Korup blev overflyttet til den ny centralskole i Ravsted.

I 1920, da skolevæsenet kom ind under en fælles kommune, blev stald og lade ikke mere benyttet. Bygningerne blev da først benyttet som legerum for børnene. Senere blev der lagt gulv og loft og indsat vinduer og stillet ribber op. Der blev også købt gymnastikredskaber, og "Salen", som man kaldte den, blev brugt til gymnastik for børn og unge, men også til møder og sammenkomster. Korups indbyggere bidrog med flere tusinde kroner, men man fik også rundhåndet hjælp udefra bl. a. til anskaffelse af service og inventar.

Salen er i dag nedlagt og solgt sammen med skolen.



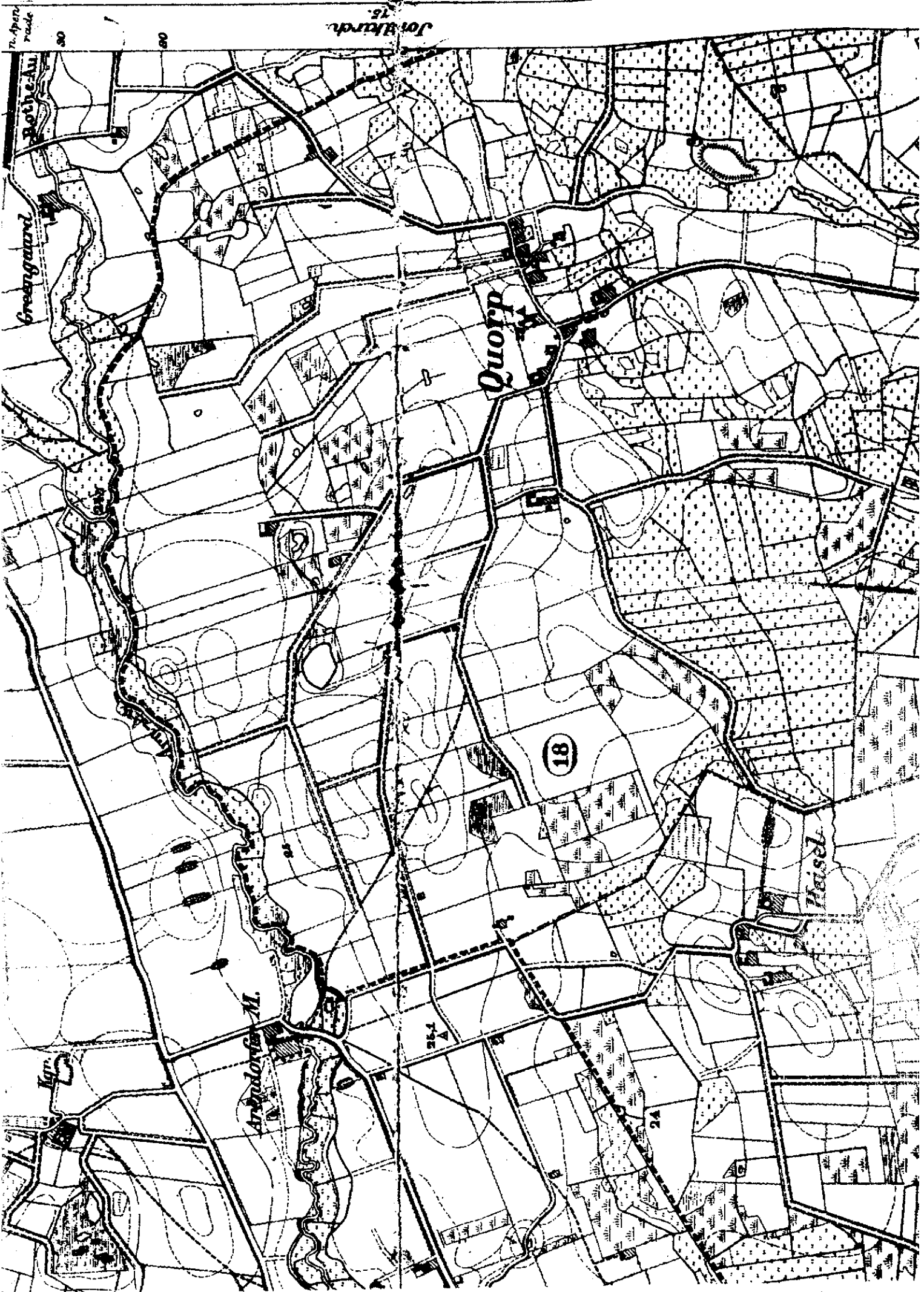
Korup skole bygget 1877

Paa nogen Aalgaarde paa Kuorup marck.

**S**ck Nis Hinrickssen *hardes foget in Sluxharde*, Mattis Boyssen *und Tucke Suenffen sandtmans darfuluest*, *dhon wittlick und apenbar vor eyn jdermenlich be-*  
*kennende, dat anno Christi 1546 Midtwekens nha Luce Euangeliste, sint vor uns*  
*und gemeinen herdeslueden des dages to dinghe binnen IIII dingestocken hegedes*  
*dinge erschienen ersame Hans Peterffen, Jep Jenffen, Nis Peterffen vth Egge-*  
*becke, Jes Christenffen van Toeffböll, Jes Riggelffen van Lottrup und Nis Jellen*  
*van Tingelöffue apenbar szeden, nachdeme se rechtshaluen vör sunffluede van*  
*dinge vpp ethlicke Aellweren vp Quorupfelde thogenömet sint, dat se darfuluest we-*  
*ren gewest und neinermathe erkennen konden, dat dar ienighe Aellwern der mhall*  
*tho schade ahm water gebuuet, edder tho hoge gehenget weren, sunder Nis Peter-*  
*lens und Peter Wilhadiffen Aelweren de twee nyges gebuuet hebben se macht-*  
*löffe gefunden und nicht anhe deswerdigen Ern Abbatis wille bymacht tho bliuende*  
*indeme se nyges gebuuet werenn, und van oldinges nicht gewest sint. Des eschede*  
*und*

Et dokument affattet på plattysk taget fra "Løgumbogen", omhandlende en strid om nogle ålegårde på Korup mark og behandlet på Slogs herreds ting 1546.

Når dette dokument er taget med, er det for at pege på Arnåens betydning som fiskeplads for klosteret. Når dette har interesseret sig så stærkt for gårdkøb i Korup, mere end i den øvrige del af sognet, er det ligesom man aner en ganske bevidst ført politik, nemlig at sikre sig Arnåens løb. Det lykkedes også, idet klosteret efterhånden stort set kom til at eje alle jorde langs åen fra "æ Gren", hvor Surbæk og Rødbæk løber sammen og til Solvigs jorde. Fisk var af stor betydning for munkene i den lange fastetid, og af ovenstående dokument fremgår også, at de har værnet om deres ret.



nr. 2 97

nr. 2

nr. 4

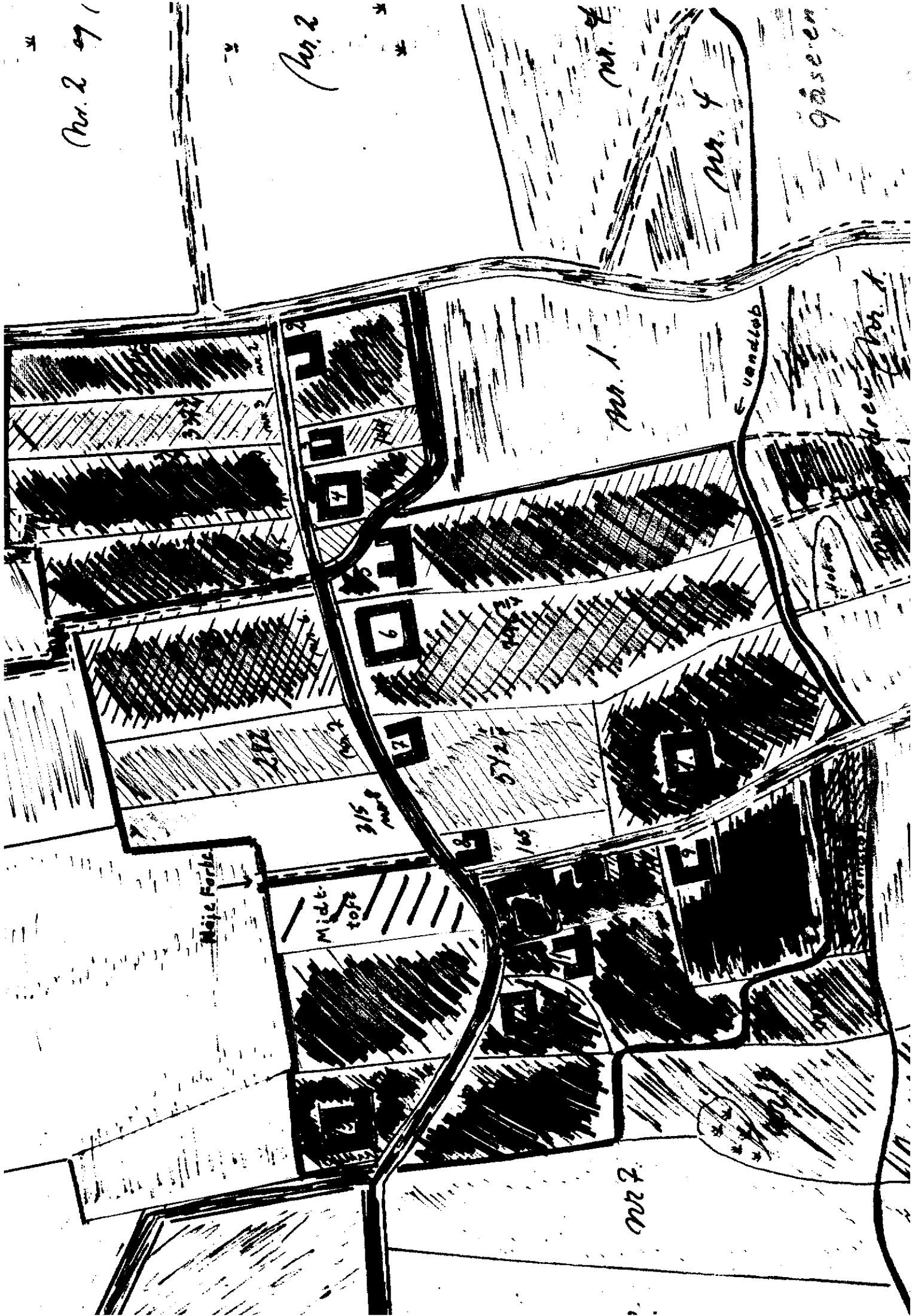
gæsen

nr. 4

nr. 1.


vandløb

nr. 1.



nr. 7.

Noter til kort:

Bykortet viser, hvordan gårdene og husene var placeret i 1775. Midttoft og Høje Forte er angivet. Kortet er tegnet på grundlag af et tysk kort: Königl. Preuss. Landes Aufnahme 1878. Gårdenes form er fri fantasi-mange gårde har sandsynligvis været langhuse, som omtalt under gårdbygninger (side 27). På kortet over Korup ejerlav, ses enkelte lyngpletter, angivet . Kortet er et fotokopi af omtalte tyske kort fra 1878. Der er på grundlag af Udstykningsakterne udarbejdet et stort farvelagt kort over jordfordelingen 1775. Kortet kan lånes hos undertegnede.

-----  
Mark-og stednavne fra Udstykningsakterne.

Lasses toft	Gåse-enge	Grøn Siig
Kamp	Hede holme	Middagssted
Vringel	Stendrav holm	Ås hede
Splind hede	Sorte Mose	Prens mark
Å-agre	Sorte Høj	Åmaj hede
Vesten Digen	Krogen	Prens moses vandløb
Sønder Mosen	Stubdrav	Sønderhede
Havre-land	Trænkjær	Mølleedammen
Prens mose	Holmejord	Møllevej
Porsnose	Hedeholm Sønderdrav	Nis Rasmussens Land
Toft (blok og fold)	Holmfly	Floy
Toftagrene	Holmflytofte	Skareng
Boghvedeland	Gamle Dige	7-skareng
Forntoftager	Sønder fly	5-skareng
Mølhøj	Nørre fly	Heeng
Nørretoft	Græsse hede	Draveng
Søndertoft	Rejsvæl	Langeng
Horsdrav	Rottefælde	Skirn øst
Grøn Hede	Højene	Hedeholm
Holme	Høje Forte	Vaseeng
		Sleteng

Krog	Sønderkrog	Stranges drav
Dæmningen	Moiseng	Sønderholmfly
Vandløsningen	Kathaleindtægt	Boleng
Å-maj	Nørkamp	
Svejlund Hemark	Kirkens Agerland	
Å-vangen	Madeses mose	
Tvenhøj	Hvidhøj	
Midttoft	Hejsel drav	
Kådnermark		

---

Mange af disse mark-og stednavne er forlængst ude af brug, men en undersøgelse har vist, at der endnu er relativt mange, der anvendes f. eks. alle navne på engene. Det har været muligt, at stedfæste en del af de ovenanførte navne, og der vil blive gjort et forsøg på at genoplive nogle af dem.

Et lille hverdagstræk om skolerengøring i den gamle skole fortalt af fru Christiansen, som hun har hørt fortælle af Anne Christine Grevsen f. Carstensen, Hejsel.

Hver lørdag skulle børnene gøre skolen ren og det bestod i, at feje brostenene i klasseværelset. Skolen ejede ikke engang en kost, den måtte lånes i nabogården. Da hun en lørdag var nede for at låne kosten, fik hun følgende besked med til læreren: "Sig til læreren, han skal selv købe en kost, vi vil ikke blive med at lægge kost til".



Kilder:

M.Mackeprang:Løgumkloster og dets gods.

Sønderjydske Stednavne

Vor Hjemstavn:Træk af Sønderjyllands historie 3 .hefte

Majborg: Nordiske Bondegårde.

Sønderjyllands Historie.

Axel Steensberg:Den danske landsby.

Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische  
Geschichte bd. 54.

Trap -Slesvig 1864.

Falkenstjerne og Hude:Sønderjydske Skatte-og Jordebøger  
efter Reformationen.

Scriptores Rerum Danicarum. bd.8 sd.1-258.

Arkivalier:Tønder Provstearkiv

Ravsted Præstearkiv

Løgumkloster-og Tønder amters Skyld-og Panteprotokoller.

Fr.Thomsen:Korups skoles historie.

Udskiftningsakterne 1775.

Achton Friis:De Jydere Land

L.S.Raun:Folkeskolelærere fra 1814-1920

Christian Hansen-Korup:Efterladte Erindringer

Forskellige muntlige oplysninger.

Sønderjydske årbøger 1941

Kirke i Tønder provsti v/.Carsten Petersen.